

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำเอาความรู้เกี่ยวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน เทคนิค Meta Plan การวิเคราะห์ SWOT การทำผังความคิด และการเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง มาเป็นแนวทางการดำเนินงานวิจัยในชุมชนบ้านบวกัน หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ได้รูปแบบของการจัดการปัญหาสุขภาพตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกรชาวเขาเผ่าม้งที่สัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช
2. ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช
3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสุขภาพพอเพียง
4. การจัดทำแผนชุมชน
5. เทคนิค Meta Plan หรือ เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card and Chart Technique)
6. การวิเคราะห์ SWOT
7. การทำผังความคิด (Mind Mapping)
8. การเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง (Logical Framework Method)
9. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ปัจจุบันมีการนำสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมาใช้ในการควบคุมแมลงศัตรูพืชเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น (Pimentel, 1996) และยังพบว่าสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นกลุ่มของสารพิษที่มีความสำคัญทั้งชนิด ปริมาณการใช้ และเป็นปัญหาทางพิษวิทยามากกว่าสารพิษกลุ่มอื่นทั้งหมด (พาลาก สิงหเสนี, 2537) ผู้ใช้หรือเกษตรกรจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดปัญหาและอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชได้

ความหมาย

สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หมายถึง สารหรือส่วนประกอบใด ๆ ที่ใช้ป้องกัน ทำลาย หรือ ขัดขวางสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่มารบกวนพืช (Northwest Coalition for Alternatives to Pesticides, 2004) เอิร์บ (Erbe, 2004) ได้ให้ความหมายของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชไว้ว่า เป็นสิ่งที่ใช้ในการกำจัด ทำลายสิ่งมีชีวิตที่มารบกวนพืช เช่น แมลงศัตรูพืช วัชพืช เชื้อรา และโรคพืชอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ยังหมายถึง สารผสมใด ๆ ที่ใช้ในการป้องกัน ทำลาย ขัดขวาง หรือลดจำนวนสิ่งมีชีวิตที่มารบกวนพืชให้น้อยลง (Safety and Security Information Center, 2003) และสมาคมส่งเสริมความปลอดภัยและอนามัยในการทำงาน พ.ศ.2545 ยังได้ระบุว่า สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับการอารักขาพืช

จากความหมายต่าง ๆ ของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช สรุปได้ว่าสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หมายถึง สารประกอบทางเคมีใด ๆ ที่ใช้ป้องกัน กำจัด ขัดขวางหรือลดจำนวนแมลงศัตรูพืช วัชพืช เชื้อรา และโรคพืชอื่น ๆ

ตัวอย่างสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่เกษตรกรนิยมใช้ ได้แก่ สารเคมีในกลุ่ม ออร์กาโนฟอสฟอรัส (Organophosphorus) เช่น พาราไทออน มาลาไทออน เป็นต้น กลุ่มคาร์บาเมต (Carbamate) เช่น แลนแนท เป็นต้น และกลุ่มพาราควอต (Paraquat) เช่น กรัสมอกโซน เป็นต้น

ทางเข้าสู่ร่างกายของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชสามารถเข้าสู่ร่างกายได้ 3 ทางคือ (ศักดิ์ ศรีนิเวศน์, 2546 ; Bohmont, 2000 ; Pesticide Poisoning Registry Report, 2998)

1. ทางผิวหนัง เกิดจากการสัมผัสหรือจับต้องสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งสารเคมีบางชนิด สามารถซึมผ่านทางผิวหนังได้และเข้าไปทำปฏิกิริยาเป็นพิษแก่ร่างกาย เช่น เมื่อเกษตรกรสัมผัสกับพืชผลที่เพิ่งจะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจะสัมผัสกับผิวหนังโดยตรง หรือเสื้อผ้าเปียกชุ่มด้วยสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หรือเมื่อเกษตรกรผสมสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชด้วยมือเปล่าหรือใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือ เมื่อสมาชิกในครอบครัวซักผ้าที่ปนเปื้อนสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น ซึ่งการดูดซึมของสารพิษผ่านทางผิวหนังได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการคือ

- 1.1 สภาพของผิวหนัง หากผิวหนังมีการขีดข่วนหรือมีบาดแผลถลอก มีตุ่ม การดูดซึมของสารพิษจะเร็วและดีกว่าผิวหนังปกติ

- 1.2 ความสามารถในการละลายซึมผ่านของผิวหนัง ถ้าสารพิษนั้นละลายได้ดีในไขมัน ก็จะถูกดูดซึมได้ดี

1.3 ขนาดของสารพิษ ถ้าสารพิษมีโมเลกุลขนาดเล็กจะดูดซึมได้ดีกว่าสารพิษที่มีโมเลกุลขนาดใหญ่

1.4 จำนวนของสารพิษ ถ้าสารพิษมีจำนวนมากจะมีการดูดซึมที่มากกว่าสารพิษที่มีจำนวนน้อยกว่า

1.5 อุณหภูมิ สารพิษบางกลุ่มจะซึมผ่านผิวหนังได้ดีมากในอุณหภูมิที่ร้อนจัด

2. ทางการหายใจ เกิดจากการสูดดมไอหรือละอองของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชปะปนเข้าไปกับลมหายใจ สารเคมีบางชนิดมีฤทธิ์กัดกร่อน ทำให้เยื่อจมูกและหลอดลมอักเสบหรือ ซึมผ่านเนื้อเยื่อที่ปอดเข้าสู่กระแสโลหิต ทำให้โลหิตเป็นพิษได้ เกษตรกรที่ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หรือคนที่อยู่ใกล้กับผู้ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จะได้รับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชผ่านทางหายใจได้ง่ายที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชชนิดที่ไม่มีกลิ่น เพราะเกษตรกรจะไม่รู้ตัวขณะได้สูดดมสารเคมีนั้น

3. ทางปาก อาจเกิดขึ้นโดยความประมาทหรือเจตนา เช่น สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชกระเด็นเข้าปากขณะทำการผสมสารเคมี การหยิบใช้ผิดในกรณีที่มีการวางหรือเก็บสารเคมีไม่ถูกต้อง การใช้มือที่เปื้อนสารเคมีและไม่ได้ล้างมือหยิบอาหารเข้าปาก สูดบุหรี่ เช็ดริมฝีปากหรือการรับประทานผักผลไม้ที่มีสารพิษตกค้างอยู่ หรืออาจเจตนารับประทานสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเพื่อฆ่าตัวตาย ซึ่งสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายทางปากแล้วจะเข้าสู่ทางเดินอาหารและดูดซึมเข้าสู่กระแสโลหิตไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า โอกาสที่สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจะเข้าสู่ร่างกายแล้วเกิดพิษมีได้ 3 ทาง คือ ทางผิวหนัง การหายใจและปาก ทั้งในระยะก่อนการฉีดพ่นสารขณะเตรียมการฉีดพ่นสาร ขณะพ่น และหลังการฉีดพ่นสาร ทั้งนี้วิธีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชส่วนใหญ่เป็นการฉีดพ่น ซึ่งร่างกายอาจได้รับพิษในระหว่างการผสมสารเคมี โดยการสัมผัสทางผิวหนังและสูดเอาสารโดยทางการหายใจ ส่วนในระหว่างการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ร่างกายอาจได้รับพิษโดยการสัมผัสกับละอองสารเคมี เนื่องจากการปลิว การระเหย และการปนเปื้อนจากการรั่วไหลของเครื่องฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และในระยะหลังการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ปนเปื้อนร่างกาย แล้วไม่ได้ทำความสะอาดร่างกายเมื่อรับประทานหรือสูบบุหรี่ ร่างกายอาจได้รับพิษของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชได้ (กรมวิชาการเกษตร, 2543)



ผลกระทบของการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

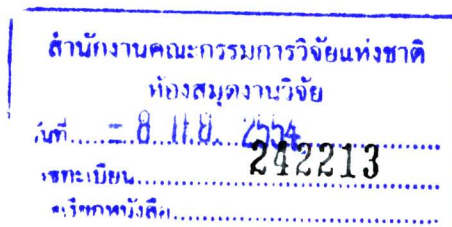
การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชนั้น ได้ส่งผลกระทบดังนี้

1. ผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทุกชนิดเป็นอันตรายต่อสุขภาพ กล่าวคือ แบบพิษเฉียบพลัน เกิดขึ้นเมื่อได้รับพิษสารเคมีในทันทีทันใดและแบบพิษเรื้อรัง เกิดขึ้นเมื่อได้รับพิษสารเคมีแล้วแสดงผลช้า ใช้เวลานาน อาจใช้เวลาเป็นเดือนหรือเป็นปี จึงจะแสดงผลออกมาให้ปรากฏ ผลกระทบของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่มีต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกายมีดังนี้ (ศักดา ศรีนิเวศน์, 2546 ; Hayes & Laws, 1991 ; Kamrin, 1997)

1.1 ระบบประสาท สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจำนวนมากมีอันตรายต่อระบบสมองและประสาทมาก ดังเช่นการศึกษาของ เวสเซลลิง และคณะ (Wesseling et al., 1997) ที่ศึกษาผลกระทบทางด้านสุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในประเทศที่พัฒนาแล้ว พบว่าพิษเรื้อรังจากการใช้ หรือสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทำให้เกิดพิษต่อระบบประสาท นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยในฝรั่งเศสของ แบลดิ และฟิลเลอ (Baldi & Filleul, 2001) พบว่าการสัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในระยะยาวแม้เพียงปริมาณเล็กน้อย มีผลทำให้ความสามารถทางสมองและสติปัญญาลดต่ำลงได้

1.2 ระบบย่อยอาหาร อาการทั่วไปของการได้รับพิษ ได้แก่ อาเจียน ปวดท้อง ท้องเสีย การได้รับพิษจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเป็นระยะเวลานาน อาจจะมีผลต่อกระเพาะอาหารที่รุนแรงมากขึ้น ดังเช่น การศึกษาของ เมเยอร์ และคณะ (Meyer et al., 2003) ที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตราการตายของคนวัยทำงาน ในปี 1979 -1988 ประเทศบราซิล พบว่าผู้ที่ทำงานด้านเกษตรกรรมที่มีอายุระหว่าง 50 – 69 ปี ที่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีอัตราการตายด้วยโรคมะเร็งหลอดอาหาร และมะเร็งกระเพาะอาหารมากกว่าอาชีพอื่น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฟุออร์ตส์ และชวาร์ซ (Fuortes & Schwartz, 1996) พบว่าเกษตรกรที่มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมีอัตราการเป็นมะเร็งกระเพาะอาหารเพิ่มขึ้นด้วย

1.3 ระบบตับ ตับมีหน้าที่ในการขับสารพิษที่เข้าสู่ร่างกายให้มีพิษน้อยลง ดังนั้นตับต้องทำหน้าที่อย่างหนักในการขับสารพิษ หากร่างกายได้รับสารพิษเข้าไปเป็นประจำในระยะเวลาอันยาวนาน ก็สามารถทำอันตรายต่อตับ จนอาจเป็นตับอักเสบและมะเร็งในที่สุด ดังเช่นการศึกษาของ อินสตีโตริส, สิริโรกิ, บานเอจี และเดซี (Institoris, Siroki, Banerjee, & desi, 2002) ที่ศึกษาผลของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชกลุ่มคาร์บาเมต พบว่าเกิดการทำลายของตับในสัตว์ทดลอง และจากผลการศึกษาของเดลดัน, มิลเลอร์, และเมเยอร์ (Dalton, Miller, & Meyer, 2003) พบว่าสัตว์ทดลองที่ได้สัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมีโอกาสในการเป็นมะเร็งตับสูงขึ้น



1.4 ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ปฏิกิริยาของอาการแพ้ จะไปรบกวนการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันโรค ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของร่างกายอันหนึ่งที่มีต่อสารที่แปลกปลอม สารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืชแต่ละชนิดมีโอกาสที่จะก่อให้เกิดอาการแพ้ที่แตกต่างกันไป ซึ่งร่างกายของแต่ละคนมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อระดับการได้รับสารพิษที่แตกต่างกันด้วย สารเคมีบางชนิดรบกวนระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายมาก และบางชนิดทำให้ความสามารถในการต่อสู้กับการติดเชื้อโรคของร่างกายอ่อนแอลง ทำให้เกิดการติดเชื้อง่ายขึ้น หรือหากมีการติดเชื้ออยู่แล้ว อาการเจ็บป่วยดังกล่าวจะยิ่งซับซ้อนและยากต่อการรักษา จากการศึกษาของแบลคเลย์ และคณะ (blakley, 1998) ที่ศึกษาผลของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชกลุ่มออร์กาโนคลอรีน ต่อการทำหน้าที่ของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย พบว่าสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจะกีดขวางการสร้างแอนติบอดี (Antibody) ในร่างกาย ทำให้มีการสร้างลดลง ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการทำลายเชื้อโรคลดลงตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ บานเออร์จี (Banerjee, 1999) ที่พบว่าการทำงานในสภาพแวดล้อมที่มีการปนเปื้อนของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช มีผลทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายลดลง

1.5 ระบบความสมดุลและฮอร์โมนในร่างกาย ฮอร์โมนเป็นสารเคมีที่ถูกผลิตจากต่อมไร้ท่อและอวัยวะต่าง ๆ เช่น สมอ ต่อมธัยรอยด์ ไต ต่อมหมวกไต ลูกอัณฑะ และรังไข่ เพื่อควบคุมการทำงานส่วนที่สำคัญของร่างกาย จากการศึกษาของโลเดอร์ (Loder, 2000) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและผลกระทบต่อสุขภาพ พบว่าหากสัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในปริมาณมาก จะมีผลกระทบต่อสุขภาพมากโดยเฉพาะในระบบต่อมไร้ท่อของสิ่งมีชีวิต นอกจากนี้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชยังมีผลกระทบต่อฮอร์โมน การสืบพันธุ์ส่งผลให้เกิดความผิดปกติต่าง ๆ ดังเช่นการศึกษาของอาร์บัคเคอร์, ลิน, และเมอรี (Arbuckle, Lin & Mery, 2001) ที่ศึกษาผลจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีความผิดปกติของระบบสืบพันธุ์และต่อมไร้ท่อเพิ่มขึ้น ได้แก่ การเป็นหมันเด็กในครรภ์เติบโตช้า พิการแต่กำเนิด และมีการแท้งมากขึ้น จากผลการทดลองของลาซารินิ และคณะ (Lazarini et al., 2004) พบว่า สัตว์ทดลองที่ได้รับสารเคมีในกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟตและไดคลอวอสนจะมีการแท้งลูก และคลอดลูกก่อนกำหนดได้ อีกประการหนึ่งสารเคมีบางประเภทยังทำให้เกิดเป็นมะเร็งได้ ดังเช่นการศึกษาของโอลลีย์ และคณะ (O'Leary et al., 2003) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช กับความเสี่ยงของการเป็นมะเร็งเต้านมของสตรีในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าสตรีที่เคยได้รับสัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช มีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดมะเร็งเต้านมสูงกว่า 2.8 เท่าของสตรีที่ไม่เคยได้สัมผัสสารเคมีป้องกัน

กำจัดศัตรูพืชมาก่อน และจากการศึกษาของโบลอกเนสซี (Bolognesi, 2003) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพิษทางด้านพันธุกรรมในร่างกายถูกทำลายและเกิดความผิดปกติซึ่งนำไปสู่การเป็นมะเร็งได้

2. ผลกระทบต่อสุขภาพจิต สังคมและจิตวิญญาณ การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและสังคมทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม การทำเกษตรแบบใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชนั้นเป็นชีวิตที่ไม่มั่นคง ไม่มีความยั่งยืน ส่งผลให้ผู้มีสุขภาพจิตที่แย่ลงไปด้วย เกิดความเครียด หวาดกลัว รู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต อีกทั้งต้องวิตกกังวลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้นมาไปด้วย ตลอดจนมีค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพิ่มขึ้น เช่น ค่ารักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น นอกจากนี้ผลกระทบทางด้านจิตวิญญาณ พบว่า การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผู้ใช้มีความโลภและเห็นแก่ตัวมากขึ้น โดยมุ่งหวังรายได้ที่จะได้รับ มากกว่าความปลอดภัยของผู้บริโภค (ปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์, 2546)

3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และคนที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ทำให้คนมีจำนวนลดน้อยลงแมลงที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ถูกทำลาย เช่น ผึ้ง ซึ่งทำหน้าที่ผสมเกสรให้ต้นไม้ ดอกไม้ ทำให้ศัตรูตามธรรมชาติของแมลงที่ทำลายพืชผลของเกษตรกรต้องตายไปด้วย เช่น แมงมุม ตัวห้ำ ตัวเบียน เป็นต้น (ปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์, 2546) นอกจากนี้ จากการศึกษาของกรมวิชาการเกษตรพบว่าขณะที่เกษตรกรฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จะมีสารเคมีเพียงร้อยละ 1 ของปริมาณที่ฉีดเท่านั้นที่ไปถึงตัวแมลงโดยตรง แต่สารเคมีที่เหลืออีกร้อยละ 99 จะเหลือทิ้งปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อม (ศักดิ์ ศรีนิเวศน์, 2546) ดังนั้นการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จึงมีผลทำให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนไม่ปลอดภัย มีการปนเปื้อนสารเคมีในแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคและในห่วงโซ่อาหาร ตลอดจนทำลายความสมดุลของสิ่งแวดล้อมไปด้วย

หลักการใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล (Personal Protective Equipment: PPE) หมายถึง สิ่งที่ใช้ในการป้องกันอันตรายจากสิ่งคุกคามต่าง ๆ ที่จะมาสู่ตัวผู้ประกอบอาชีพ (OSHA, 2003) สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล หมายถึง สิ่งที่เกษตรกรใช้ในการป้องกันอันตรายจากพิษของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งการเลือกใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลนั้น จะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมตามชนิดของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งบางชนิดอาจมีพิษต่ำและบางชนิดอาจมีพิษสูง ทั้งนี้เพื่อลดอันตรายที่อาจก่อให้เกิดต่อผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชได้

อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลที่ผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชควรสวมใส่ มีดังนี้ (ไพศาล รัตนเสถียร และคณะ, 2543 ; สมาคมอารักขาพืชไทย, 2543)

1. เสื้อและกางเกงติดกันคลุมถึงศีรษะ หรือเรียกว่า “ชุดหมี” ชุดดังกล่าวนี้มีทั้งที่มีคุณภาพดี ราคาแพง และราคาถูก อาจจะทำจากผ้าฝ้าย ซึ่งสวมใส่ได้ดีในสภาพอากาศร้อน ทนทาน และหาได้ง่าย ปัจจุบันสมาคมอารักขาพืชไทยร่วมกับสมาคมผู้ผลิตสารเคมีเกษตรสากลและกรมวิชาการเกษตร ได้ศึกษาและตัดชุดสวมใส่ลดอันตรายที่อาจจะได้รับจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ในขณะที่ทำการพ่นสาร โดยทำจากโพลีเอทิลีน นํ้าหนักเบา สวมใส่สะดวก มีทั้งชนิดยวบคลุมตลอด ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า และแบบเสื้อกับกางเกงแยกกัน ซึ่งสามารถเลือกใช้ได้เฉพาะเสื้อ กางเกง หรือ หมวกให้เหมาะสมกับสภาพของเป้าหมายที่จะพ่นได้ แต่มีความทนทานน้อย อายุการใช้งาน ประมาณ 15 – 20 ครั้ง

2. ถุงมือ ถุงมือที่มีจำหน่ายตามท้องตลาดมีหลายชนิดและหลายรูปแบบ ถุงมือที่ดี จะต้องป้องกันตัวทำลายที่ผสมในสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแต่มีราคาแพง ถุงมือราคาถูก ส่วนมากที่จำหน่ายในท้องตลาดจะไม่ทนทานต่อสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชชนิดเข้มข้น ถุงมือที่ทำจากวัสดุชนิดพลาสติกผสมยาง จะป้องกันสารเคมีได้หลายชนิด ก่อนใช้ถุงมือทุกครั้ง ควรตรวจสอบอย่างละเอียดว่ามีการชำรุดหรือไม่โดยเฉพาะตามซอกนิ้วมือ หากชำรุดมีรอยแตกหรือร้าว ควรเปลี่ยนใช้คู่มือ เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติงานจะต้องล้างและทำความสะอาดถุงมือ ทั้งภายนอก และภายใน ดากล้างให้แห้ง แล้วใช้เป่าโรยภายในทำให้แห้งต่อการสวมใส่ในครั้งต่อไป

3. รองเท้าหุ้มข้อ รองเท้าหุ้มข้อหรือที่รู้จักกันทั่วไป คือ รองเท้าบู๊ท มีจำหน่ายหลายชนิดและหลายรูปแบบเช่นกัน การใช้งานควรเลือกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ โดยเฉพาะ การปฏิบัติงานฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในนาข้าว ควรเลือกใช้รองเท้าบู๊ทที่มีความสูงปิด ถึงครึ่งน่อง กระชับและไม่คับใน มีความสะดวกต่อการเดินในสภาพนาข้าว เมื่อใช้ต้องสวมใส่ ขากางเกงคลุมไว้ภายนอก เพื่อป้องกันไม่ให้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชซึมลงภายในรองเท้าและ สัมผัสร่างกายได้ ต้องล้างและทำความสะอาดทุกครั้งหลังเลิกงาน และควรตรวจสอบสภาพอย่าง สม่ำเสมอ หากชำรุดควรเปลี่ยนคู่มือทันที

4. หน้ากาก มีความจำเป็นต้องสวมใส่เพื่อป้องกันไอระเหยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือ ละอองขนาดเล็กอาจปลิวเข้าจมูกทำลายปอด โดยทั่วไปเกษตรกรมักจะไม่ใช้เพราะรู้สึกอึดอัด หายใจไม่สะดวก บางคนใช้ผ้าหนาชุบน้ำแล้วพันปิดปากและจมูก การปฏิบัติดังกล่าวนี้ช่วยลด อันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชได้ระดับหนึ่งเท่านั้น ปัจจุบันมีหน้ากากจำหน่ายหลายรูปแบบทั้ง ที่มีคุณภาพดีราคาแพง จนถึงราคาถูกแต่การป้องกันไม่ดีนัก ขึ้นอยู่กับชนิดและสภาพงานที่ จำเป็นต้องใช้ เช่น สารรมควันที่มีพิษสูง จำเป็นต้องใช้หน้ากากที่มีเครื่องกรองพิเศษ

5. กระบังหน้า กระบังหน้าจะเป็นแผ่นใสที่มองผ่านได้ชัดเจน ใช้ป้องกันดวงตาและใบหน้า สวมใส่ได้สะดวกสบาย สำหรับป้องกันละอองสารพิษและฝุ่นที่จะทำให้ระคายเคืองตา

6. ผ้ากันเปื้อน ผ้ากันเปื้อนโดยทั่วไปจะใช้ขณะที่ผสมหรือถ่ายเทสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชลงในภาชนะอื่นหรือขณะที่ล้างทำความสะอาด ผ้ากันเปื้อนทำด้วยพลาสติก ยาง หรือโพลีเอทิลีน เพื่อป้องกันไม่ให้สัมผัสสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรออกแบบให้ปิดด้านหน้าตั้งแต่คอถึงหัวเข่า บางท้องที่เกษตรกรใช้ผ้าพลาสติกผูกติดกับหน้าแข้ง เพื่อป้องกันสารเคมีที่ฉีดพ่นกับพืชที่มีทรงพุ่มหนาทึบ เช่น การฉีดพ่นสารกำจัดแมลงศัตรูฝ้ายและข้าว เป็นต้น

เนื่องจากในประเทศไทยมีสภาวะอากาศเป็นเมืองร้อน จึงทำให้เกษตรกรผู้ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทั่วไป มักจะไม่นิยมสวมชุดป้องกันสารพิษเพราะรู้สึกอึดอัด ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ได้แก่ การศึกษาของดรพณ แส่นศิริพันธ์ (2537) ที่ศึกษาความตระหนักเกี่ยวกับพิษภัยของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรสมาชิกสหกรณ์ผู้ปลูกหอมหัวใหญ่ สันป่าตอง กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีปัญหาในการสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคล คือ รู้สึกร้อนและอึดอัดเมื่อสวมใส่สิ่งป้องกันตนเองขณะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และการศึกษาของรติกร ณ ลำปาง (2543) ที่ศึกษาความรู้และการปฏิบัติตัวในการใช้สารเคมีเพื่อการผลิตเกษตรกรในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่าเกษตรกรมีปัญหาระหว่างการสวมใส่ชุดป้องกันอันตราย คือ ไม่สะดวกในขณะที่ปฏิบัติงาน รู้สึกร้อนและอึดอัดขณะปฏิบัติงาน

อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการลดความเสี่ยงจากพิษภัยของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรหรือผู้เกี่ยวข้องที่จะต้องฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จำเป็นต้องเลือกใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลตามความเหมาะสมกับงานที่จะปฏิบัติ เช่น การผสมสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ควรใช้ถุงมือและหน้ากาก เป็นต้น เสื้อผ้าที่ใส่ขณะปฏิบัติงานต้องสวมใส่ได้สบายและปลอดภัยอย่างเพียงพอ การฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ถ้าหากไม่สามารถหาชุดป้องกันอันตรายส่วนบุคคลที่มีคุณภาพดี ก็ควรสวมเสื้อแขนยาวปกคลุมส่วนบนและกางเกงขายาวปกคลุมลงไปจนถึงรองเท้า ตลอดจนหมวกก็จำเป็นต้องใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชกับต้นไม้ผล (ไพศาล รัตนเสถียร และคณะ, 2543)

หลักการใช้และเก็บสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้อง

สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทุกชนิดเป็นอันตรายทั้งต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ โดยเฉพาะเกษตรกรหรือผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช พบว่าโอกาสที่สารเคมีจะสัมผัสและเข้าสู่ร่างกายแล้วเกิดพิษได้ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ ก่อน ระหว่าง และหลังฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ดังนั้นผู้ใช้จึงจำเป็นต้องระมัดระวังและควรปฏิบัติตามหลักการใช้สารเคมีป้องกันกำจัด

ศัตรูพืชอย่างเคร่งครัด (กรมวิชาการเกษตร, 2543 ; สมาคมอารักขาพืชไทย, 2543 ; Environmental Protection Department, 2004) ดังนี้

1. ก่อนการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลตามคำแนะนำ ก่อนใช้อ่านฉลากข้างภาชนะบรรจุสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทุกครั้ง สารเคมีบางชนิดต้องใช้ด้วยความระมัดระวังและปฏิบัติตามคำแนะนำโดยเคร่งครัดและให้สังเกตแถบสีและเครื่องหมายเตือนภัย ในการผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ห้ามใช้ริมฝีปากปิดภาชนะบรรจุสารขณะผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ห้ามใช้มือเปล่ากวาด ให้ใช้ไม้สะอาดกวาดแทน เพราะสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอาจจะกระเด็นมาสัมผัสปากและลำตัวได้ ตรวจสอบเครื่องฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้อยู่ในสภาพใช้งาน ไม่มีรอยร้าวหรือชำรุด

2. ขณะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

เมื่อเริ่มทำการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ให้ผู้ฉีดพ่นสารเคมีสังเกตทิศทางลมโดยเริ่มฉีดพ่นสารจากขอบแปลงด้านใต้ลม และขยายแนวฉีดพ่นสารขึ้นไปทางทิศเหนือลม ขณะทำการฉีดพ่นสารเคมี ผู้ฉีดพ่นต้องอยู่เหนือลมเสมอและหันหัวฉีดไปด้านใต้ลม ห้ามฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชไปข้างหน้า เพราะจะทำให้ผู้ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชสัมผัสกับสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ฉีดพ่นไว้ หากลมแรงมากหรือเปลี่ยนทิศทางเข้าตัวผู้ฉีดพ่น ให้ปิดก๊อกและหยุดฉีดพ่นสาร จนกว่าทิศทางลมจะกลับสู่ปกติแล้วจึงเริ่มฉีดพ่นสารต่อไป ไม่ควรทำการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชขณะอากาศร้อนจัด ถ้าหัวฉีดตันห้ามใช้ปากเป่า เพราะสารเคมีอาจจะกระเด็นมาสัมผัสปากได้ ควรใช้เศษไม้เล็ก ๆ หรือแปรงสีฟันเก่า เช็ดสิ่งอุดตันออก ห้ามสูบบุหรี่รับประทานอาหาร และดื่มน้ำในขณะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

3. หลังการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ให้ทำความสะอาดเครื่องฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้ห้ามล้างอุปกรณ์ฉีดพ่นสารเคมีลงในบ่อ สระน้ำหรือลำคลอง เก็บสารเคมีและเครื่องฉีดพ่นในที่ปลอดภัยห่างจากมือเด็กและสัตว์ อาบน้ำ ทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้าทันทีหลังฉีดพ่นเสร็จ

นอกจากนี้การขนย้ายสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและการจัดเก็บรักษา นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ใช้สารเคมีควรทราบ เนื่องจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจัดว่าเป็นสารพิษและมีอันตรายร้ายแรง ถ้าผู้ใช้ในการขนย้ายและจัดเก็บสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชไม่ถูกต้อง อาจก่อให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตต่อตนเองและบุคคลรอบข้างได้ ดังนั้นผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จึงควรปฏิบัติตามหลักการขนย้ายและจัดเก็บสารเคมีดังนี้ ได้แก่ แยกการขนส่งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจากสิ่งของอย่างอื่นโดยเฉพาะคน สัตว์และอาหาร ทุบทำลายภาชนะบรรจุสารเคมีที่ใช้หมดแล้วลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้แล้วกลบดินให้มิดชิดและหามนำภาชนะที่ใช้แล้วมา

ล้างและนำไปบรรจุของอย่างอื่นเป็นอันตราย นอกจากนี้ห้ามเผาพลาสติกหรือภาชนะบรรจุสารเคมีชนิดที่มีความดันภายใน เพราะอาจทำให้เกิดการระเบิดได้ และถ้ามีสารเคมีที่เหลือใช้และจะไม่ใช่ต่อไป จะต้องนำไปใส่หุ้มน้ำตาล ทุบ ที่มีปูนขาวรองก้นหุ้มน้ำตาล และอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำ ห้ามนำไปเทลงในแหล่งน้ำทุกแห่งเป็นอันตราย (กรมวิชาการเกษตร, 2543)

จากการทบทวนวรรณกรรม ปัญหาจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ไม่ถูกต้องของเกษตรกรส่วนใหญ่พบว่า เกิดจากการพร่องความรู้ความเข้าใจ ความไม่ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นผลทำให้เกษตรกรมีพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดการปัญหาสุขภาพโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ที่สัมผัสสารเคมี ผู้เกี่ยวข้อง และชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ สามารถช่วยกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความรู้ความเข้าใจ เจตคติที่ดี มีความตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมได้

2. ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ความรู้

ความรู้ หมายถึง ประสบการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลที่ได้รับจากการศึกษา ข้อเท็จจริงปรากฏการณ์ และรายละเอียดต่าง ๆ โดยผ่านการรวบรวมและสะสมไว้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ คาร์เตอร์ (Carter, 1973) แครทโฮวล์ (Kratwohl, 1971) ได้กล่าวว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่วไป ระลึกถึงวิธีการ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ เพย์ (Pei, 1976) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า คือ การรับรู้ การระลึกได้ถึงข้อเท็จจริง ความจริง หรือหลักวิธีการต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง การรับรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการจดจำของเกษตรกรเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้อง

ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะนำไปสู่พฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเกิดการรับรู้ ปรับเปลี่ยนแนวคิดตามความรู้ความเข้าใจของตน ซึ่ง แครทโฮวล์ บลูม และมาเซีย (Kratwohl, Bloom, & Masia, 1974) ได้แบ่งการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย ออกเป็น 6 ระดับ คือ

1. ความรู้ หรือ การจำได้ (Knowledge or Recall) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นถึงความจำและการระลึกได้ ต่อความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กันไปจนถึงความจำในสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อน และมีความสัมพันธ์กัน

2. ความเข้าใจ (Comprehension or Understanding) เป็นความสามารถในการแปลความหมาย ขยายความ หรือสรุป

3. การนำไปใช้ (Application) เป็นความสามารถในการจำสาระต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ หรือสถานการณ์จริง

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการแยกแยะวัตถุหรือเนื้อหาออกเป็นส่วนปลีกย่อยที่มีความสัมพันธ์ และการสืบเสาะความสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ เพื่อหาว่าประกอบเข้าด้วยกันอย่างไร

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวมส่วนประกอบย่อยหรือส่วนใหญ่ให้เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ไม่ชัดเจนมาก่อนให้ชัดเจนขึ้น โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบข่ายของงานหรือปัญหาที่กำหนด

6. การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับค่านิยม ความคิด ผลงาน คำตอบ วิธีการ และเนื้อหาสาระ เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยการกำหนดเกณฑ์เป็นฐานในการพิจารณาตัดสินการประเมินผล เป็นขั้นพัฒนาการทางความคิดที่สูงสุดของพุทธิพิสัย และเป็นความสามารถที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาประเมินด้วย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ หากเกษตรกรมีการเรียนรู้ในระดับ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้และการวิเคราะห์ จะช่วยให้เกษตรกรเกิดการจดจำและเข้าใจ รวมทั้งมีการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ได้รับจนเกิดเป็นความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนอกเหนือจากความรู้แล้ว เกษตรกรจะต้องมีเจตคติที่ดีด้วย เพื่อช่วยให้เกิดพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่เหมาะสมต่อไป

เจตคติ

เจตคติ (Attitude) เป็นความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ และสวิง สุวรรณ, 2536) โดยความรู้เป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดเจตคติ (Schwartz, 1975) ซึ่งเจตคติมีพัฒนาการตามลำดับขั้น ดังนี้ (Krathwohl et al., 1974)

1. การรับรู้ (Receiving or Attending) เป็นความสนใจของบุคคลที่เกิดต่อสิ่งเร้าที่มากระตุ้น

2. การตอบสนอง (Responding) เป็นการตัดสินใจเข้าไปผูกพัน และมีส่วนในปรากฏการณ์หรือกิจกรรมนั้นอย่างพึงพอใจ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการรับรู้สิ่งเร้านั้น ๆ

3. การเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นการให้คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง

4. การจัดระบบคุณค่า (Organization of Values) เป็นการจัดการกับคุณค่าให้สอดคล้อง และเป็นระบบตามค่านิยมที่ปรับเปลี่ยนใหม่

5. การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization by a Value or Value Complex) เป็นการควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกที่กำหนดภายในตัวบุคคล ซึ่งเป็นผลจากค่านิยมที่ยึดถือ

จะเห็นได้ว่าเจตคติเป็นความรู้สึก หรือความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเจตคติต่อการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นความเชื่อและความรู้สึกของเกษตรกรที่มีต่อการใช้สารเคมี จะเป็นเจตคติในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ขึ้นอยู่กับการรับรู้หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเคมีของบุคคลนั้น ถ้ามีเจตคติในทางที่ดี ก็จะมีแนวโน้มให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืช จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับ มาปรับแนวคิดและเจตคติต่อการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และนำมาซึ่งพฤติกรรมที่ถูกต้องในที่สุด

พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

พฤติกรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ หรือปฏิกิริยาตอบสนองที่เลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับสถานการณ์ต่าง ๆ อรรถิณ แสงสว่าง (2539) และประเทือง ภูมิภทราคม (2540) กล่าวว่า พฤติกรรมเป็นสิ่งที่บุคคลกระทำ แสดงออก ตอบสนอง สิ่งใดสิ่งหนึ่งในสภาพที่สังเกตได้ นอกจากนี้ สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543) ได้ให้ความหมายว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของมนุษย์ทั้งด้านกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม โดยรู้สำนึก หรือว่าไม่รู้สำนึกทั้งที่สังเกตได้และไม่อาจสังเกตได้

สรุปได้ว่า พฤติกรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้กระทำหรือแสดงออกมาในสภาพการณ์ใด สภาพการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตได้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช หมายถึง สิ่งที่เกษตรกรได้กระทำหรือปฏิบัติออกมาให้เห็น เมื่อมีการใช้หรือสัมผัสสารเคมี ในขั้นตอนก่อน ขณะ และหลังใช้ ตลอดจนการจัดเก็บสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นขั้นตอน ซึ่ง โปรชาสคาและได คลิเมนต์ (Prochaska & Di Clemente, 1982) ได้กำหนดขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นก่อนซังใจ คือ การไม่มีความตั้งใจหรือความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
2. ขั้นซังใจ คือ การเริ่มมีความตั้งใจหรือความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ยังไม่มีแผนที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมในระยะเวลาอันใกล้

3. ขั้นพร้อมปฏิบัติ คือ มีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะเวลาอันใกล้ หรืออาจได้ลองปฏิบัติบ้างแล้ว แต่ยังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม
4. ขั้นปฏิบัติ คือ การที่มีการปฏิบัติหรือมีพฤติกรรมที่เหมาะสมไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง
5. ขั้นคงไว้ซึ่งพฤติกรรม คือ การมีพฤติกรรมในระยะเวลาอันยาวนานพอควร

จากการศึกษาที่ผ่านมาในด้านพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้น พบว่า ยังมีเกษตรกรที่มีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ดังเช่น การศึกษาของ รติกร ณ ลำปาง (2543) ที่ศึกษาความรู้ และการปฏิบัติการใช้สารเคมีเพื่อการผลิตทางการเกษตรของ เกษตรกรในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่า เกษตรกรยังมีปัญหาในเรื่องการสวมใส่ชุดป้องกัน อันตราย เนื่องจากไม่สะดวกขณะปฏิบัติงาน รู้สึกร้อนและอึดอัด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นงเยาว์ อุดมวงศ์, นันทวรรณ ศรีแดง, อมรรัตน์ งามสวย และเดชา ทำดี (2546) ที่ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและระดับเอนไซม์โคลีนเอสเตอเรสในกระแสโลหิตของ เกษตรกร พบว่าร้อยละ 26.1 ไม่เคยใช้ผ้าปิดปากและจมูกหรือสวมหน้ากาก ร้อยละ 11.6 ไม่เคยใช้ ผ้าโพกศีรษะหรือสวมหมวกปีกกว้าง ร้อยละ 21.7 ไม่เคยสวมใส่รองเท้านิรภัย ร้อยละ 5.7 และ 2.9 ไม่ เคยสวมเสื้อแขนยาวและสวมกางเกงขายาวขณะฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ตามลำดับ โดยให้ เหตุผลว่าร้อนและอึดอัด หายใจไม่สะดวกขณะปฏิบัติงาน เป็นต้น

จากหลักการของความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้น พบว่า ความรู้ เจตคติ และ พฤติกรรมมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งนั้น จะต้องอาศัย พื้นฐานจากการมีความรู้ เจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ด้วย (Kothandapani, 1971) ซึ่งประภาเพ็ญ และ สวิง สุวรรณ (2536) กล่าวว่า ความรู้ที่ดีจะนำมาซึ่งการมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง การมีส่วนร่วม ของผู้เรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้ เนื่องจากจะช่วยให้กลุ่มผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและวิเคราะห์เนื้อหาความรู้ที่ได้รับ ก่อให้เกิดความรู้อย่างสูงสุดและนำมาสู่การ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในที่สุด

3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสุขภาพพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการ

ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไปในความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

" เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy
... คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ.
จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่
... Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำรา
เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ ...
และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า
เราก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ
เพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น. "

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2542

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และ ความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

- ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
- ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
- การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

- เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
- เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือ การเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณ และความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้นำหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

1. ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่งในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ส่วนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

2. ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง ส่วนความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ ที่ประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด (รุ่งเรือง กิจผาติ ,2553)

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและกระทำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,2549) การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มากำหนดเป็นทิศทางในการพัฒนาระบบสุขภาพ ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 5 ประการดังนี้

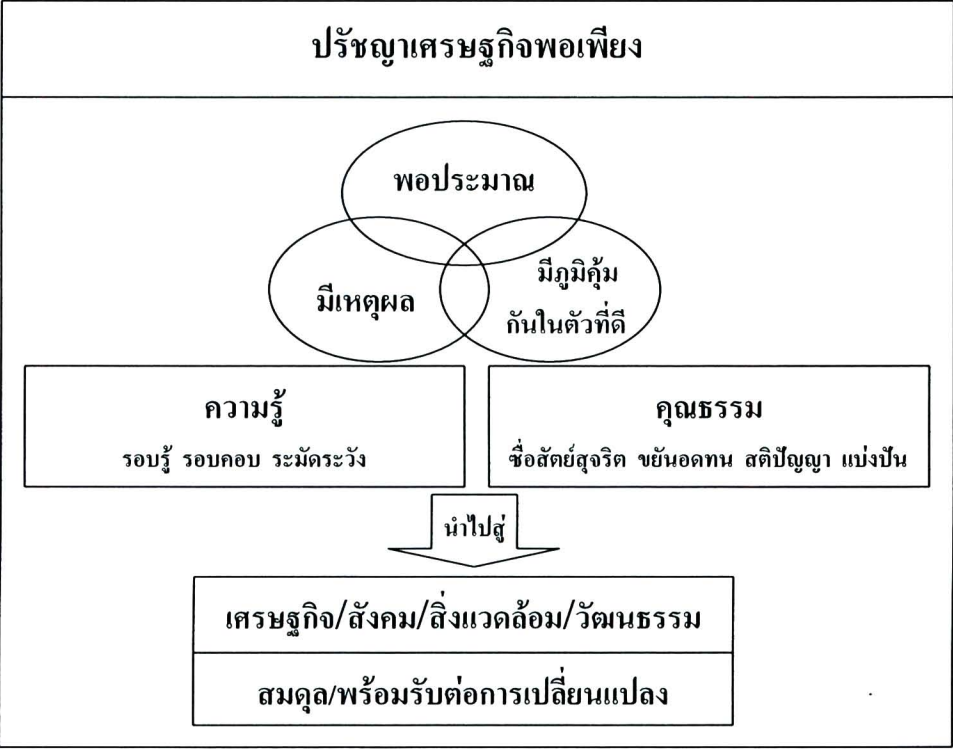
ประการที่ 1 ยึดหลักทางสายกลาง ในการดำรงชีวิตเพื่อการมีสุขภาพดี ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและระดับรัฐ เพื่อการสร้างครอบครัวและชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพอเพียง มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง สร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งในและนอกระบบ

ประการที่ 2 ยึดหลักความสมดุล โดยการสร้างระบบการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับ ภูมิปัญญาไทยและการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพให้มีความสมดุลและพอดีทั้งทาง โลกาภิวัตน์ (Globalization) และอธิปไตยท้องถิ่น (Localization) มีเหตุผลทั้งการผลิต การบริโภคและการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้อต่อการมีสุขภาพดี มีความสมดุล และบูรณาการ ทั้งด้านการเสริมสร้างสุขภาพ การป้องกันควบคุมโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค

ประการที่ 3 ยึดหลักความพอประมาณ โดยการเร่งสร้างระบบสุขภาพที่เป็นการให้บริการ แบบองค์รวม อย่างเหมาะสม มีความพอประมาณกับภาวะการเงินการคลังที่สอดคล้องกับฐานะ เศรษฐกิจของประเทศ มีระบบการกลั่นกรองการจัดซื้อจัดจ้างทางการแพทย์ที่มีเทคโนโลยีสูง และมีราคาแพง ส่งเสริมสนับสนุนการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ

ประการที่ 4 สร้างระบบภูมิคุ้มกัน พร้อมรับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน และภายนอกประเทศ โดยการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการคุ้มครองสุขภาพ ให้แก่ประชาชน สร้างทักษะในการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพและทักษะชีวิต ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม สร้างความเข้มแข็งในระดับฐานรากของสังคม สร้างระบบคุ้มกัน สุขภาพ โดยชุมชนมีส่วนร่วม สร้างระบบการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล

ประการที่ 5 สร้างระบบการเรียนรู้ให้รู้เท่าทันโลก สร้างระบบการเรียนรู้ด้านสุขภาพ ด้วยการสนับสนุนการศึกษาวิจัย เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ของประเทศ องค์กร ชุมชนและ ระดับบุคคล ให้มีความรอบรู้ รู้จริง มีสติปัญญา มีความอดทน มีเหตุผล มีความพอประมาณ ให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทันของ โลก สังคม และสิ่งแวดล้อม จารีตประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนทั้งการระบาดของโรคที่อุบัติใหม่อุบัติซ้ำต่าง ๆ ด้วยการใช้สื่อที่สอดคล้องกับ กลุ่มเป้าหมายด้วย



แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
แหล่งที่มา : เศรษฐกิจการเมืองเบื้องต้น โดย ไพศาล บรรจสุวรรณ์.2552

แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ได้เสนอประเด็นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านสุขภาพ ระดับชุมชนในลักษณะบูรณาการ ไว้ดังนี้

1. สร้างกลไกเพื่อเสริมพลังการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงกับสุขภาพที่เข้มแข็ง โดยมีผู้นำทางศาสนา หรือ ผู้บริหารโรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข กลุ่มเยาวชน กลุ่มเยาวชนเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสตรีพัฒนา ชุมชนสมุนไพร ชุมชนผู้สูงอายุ ชุมชนสร้างสุขภาพ ฯลฯ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน เป็นการรวมพลังของผู้คน มีการเลือกผู้แทนจากแต่ละชมรม ในแต่ละหมู่บ้าน ไม่ทำในลักษณะต่างหน่วยงานต่างทำ ให้มีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ ให้มีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในภาคปฏิบัติ ให้รู้จักปัญหาของชุมชน รู้จักใช้ทรัพยากร รู้จักความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน รวมทั้งรู้จักวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนที่สืบทอดกันมา
2. ส่งเสริมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในลักษณะบูรณาการ โดยการใช้แผนแม่บทชุมชนเป็นเข็มทิศการพัฒนา (พลังพัฒนา) เพื่อสร้างพลังทางปัญญา ในการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นในลักษณะบูรณาการในทุกระดับ จนสมาชิกทุกคนในหมู่บ้านหรือสมาชิกส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง เข้าใจและนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยการนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงแบบบูรณาการ ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรม ศาสนา



ของชุมชน และกำหนดตัวชี้วัดจากเศรษฐกิจพอเพียงทุกด้านมาเป็นตัวชี้วัดผลสำเร็จในหมู่บ้าน โดยอาจพิจารณาตัวชี้วัดจากยุทธศาสตร์สร้างคนไทยแข็งแรงเมืองไทยแข็งแรง (Healthy Thailand) ที่มีอยู่แล้วในแต่ละระดับ แต่ตัวชี้วัดนี้ควรสอดคล้องกับแผนแม่บทชุมชนด้วย และผ่านการทำประชาพิจารณ์ จัดให้มีกลไกการประสานงานกับส่วนราชการอื่น ๆ ในชุมชน เช่น โรงพยาบาลชุมชน สถานีอนามัย ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงแบบมีส่วนร่วม มีการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ โดยจะต้องไม่ชี้นำกลุ่มแต่ควรทำหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนด้านวิชาการ หรืองบประมาณเท่าที่จำเป็น

3. เสริมสร้างระบบสุขภาพชุมชนให้เข้มแข็งที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของชุมชน เพื่อการบริการสุขภาพที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างและพัฒนาเครือข่ายด้านสุขภาพชุมชนให้เข้มแข็ง โดยมีการจัดตั้งเครือข่ายสุขภาพในระดับพื้นที่ที่ประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ แกนนำสุขภาพครอบครัว ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่รับผิดชอบนั้น ๆ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำโดยธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน แพทย์แผนไทย ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนผู้สูงอายุ ผู้แทนชมรมต่าง ๆ ฯลฯ โดยอาจมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นเลขานุการของเครือข่าย และควรเลือกจากผู้ที่มีความจริงจังในการทำงานและเสียสละ เครือข่ายละไม่เกิน 10 - 12 คน เข้ามามีส่วนร่วมในการรับทราบปัญหาสุขภาพ การให้ข้อมูลและการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน ที่จริงในหมู่บ้านและชุมชนมีเครือข่าย มีชมรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่มักมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ อยู่แล้ว แต่อาจจะยังไม่เข้มแข็งมากนัก จึงต้องมีการผนึกกำลังกันให้เป็นเครือข่าย มีการจัดเวทีประชาคมด้านสุขภาพ เช่น การป้องกันและควบคุมโรคต่าง ๆ การรักษาสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ ฯลฯ ที่เป็นปัญหาของชุมชนนั้น ๆ โดยมีการสอดแทรกความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในชีวิตประจำวัน หากมีหลากหลายโครงการก็น่าจะนำรวบรวมเป็นกลุ่มโครงการ (Clusters) เพื่อการบริหารจัดการที่คล่องตัวมากขึ้น

4. สนับสนุนและส่งเสริมการทำประชาพิจารณ์หรือการทำวิจัยในชุมชน (People Research and Development : PR&D) โดยการทำการสำรวจข้อมูลจริงด้านต่าง ๆ ในชุมชน นำข้อมูลมาถกเถียงหาเหตุ หาผลเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีทักษะในการคิดเป็น ทำเป็น อันจะเป็นการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นได้ เพราะในความเป็นจริงชาวบ้าน มีทักษะ มีประสบการณ์มากมายในชีวิต แต่อาจจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็นมากนัก เช่น อาจจะถกเถียงในเรื่องการลดอุบัติเหตุในชุมชน เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ฯลฯ จะทำอย่างไรกันบ้าง สาเหตุที่เกิดเพราะอะไร ถ้าจะแก้ปัญหาดังกล่าวนั้น โดยความร่วมมือของคนในชุมชน อาจขอความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องได้ในทางวิชาการ หรือในกรณีที่ขาดเครื่องมือ เป็นต้น

5. สร้างระบบการดูแลสุขภาพแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Self Help Group) ให้เข้มแข็ง ใช้กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นฐานด้านการจัดการความรู้ โดยสนับสนุนให้มีเวทีในการพูดคุยปรับทุกข์ สุขแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลตนเอง โดยชมรมที่เข้มแข็งและร่วมใจกันทำผลงานได้ดีมาแล้ว ควรมีการกำหนดให้สถานบริการสุขภาพระดับต่าง ๆ สร้างกลุ่มหรือเครือข่ายเพื่อนช่วยเพื่อน กำหนดให้เป็นแผนปฏิบัติการของแต่ละสถานบริการ ได้แก่ กลุ่มเพื่อนโรคเบาหวาน กลุ่มเพื่อนโรคความดัน ฯลฯ เนื่องจากขณะนี้ในชุมชนมีผู้ที่เริ่มเป็นโรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูงมากมาย จึงควรที่จะมีกลุ่มดังกล่าวมาช่วยเสริมพลังเจ้าหน้าที่ เช่น ช่วยในการให้คำแนะนำการปฏิบัติตน การควบคุมอาหาร การออกกำลังกาย เพื่อลดความเสี่ยงหรือทำให้โรคไม่เป็นมากขึ้น โดยให้ผู้ปฏิบัติตนแล้วได้ผลดีมาแล้วให้ฟัง เพื่อสร้างแรงจูงใจไม่ท้อแท้ สิ้นหวัง หากผู้ป่วยอาการดีขึ้นแล้ว ก็สามารถสอดแทรกความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปได้

6. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจิตอาสาในทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อสนับสนุนบริการสุขภาพในชุมชน ได้แก่ บุคลากรวิชาชีพด้านต่าง ๆ เช่น กลุ่มพยาบาลในโรงพยาบาลชุมชน ทันตภิบาล ผู้ช่วยทันตแพทย์ เกษตรกร เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ผู้เกษียณอายุราชการแล้ว ซึ่งอยู่ในชุมชนแต่ยังไม่ได้ทำงานด้านชุมชนเพื่อกุศล จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่า ต้องการอาสาสมัครในการมาร่วมกันทำความดี และต้องวาดฝันบทบาทในชุมชนให้กลุ่มจิตอาสาดังกล่าวได้ทราบ กำหนดให้มีช่องทางติดต่อประสานงานมีผู้นำกลุ่ม เพื่อสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมการกุศล ในวาระพิเศษต่าง ๆ หรือให้มีการทำกิจกรรมเป็นประจำ เป็นรายเดือน รายสัปดาห์ เช่น การให้บริการต่าง ๆ ที่บ้าน (Home Health Care) หรือเยี่ยมบ้าน (Home Visit) เยี่ยมเครือข่ายผู้ป่วยกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการสอนหรือให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของชุมชนนั้น ๆ เพื่อช่วยเสริมการทำงานด้านสร้างสุขภาพ และการป้องกันควบคุมโรคให้เข้มแข็ง สำหรับเครือข่ายที่มีผลงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจพิจารณาขอโล่หรือประกาศเกียรติคุณตามความเหมาะสมได้เพื่อความภาคภูมิใจในกลุ่มเครือข่ายนั้น ๆ และควรมีเวทีให้ได้แสดงผลงาน

7. สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในด้านสุขภาพมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลระดับต่าง ๆ ในการป้องกันควบคุมโรคระบาด ด้วยการสนับสนุนงบประมาณจากทั้งภาครัฐ และงบประมาณในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางส่วน (Co-Payment) เช่น จัดสรรงบประมาณด้านส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีความพร้อมและยินดีร่วมโครงการ ผ่านทางเครือข่ายสุขภาพในระดับพื้นที่ดังกล่าว เพื่อร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการสร้างสุขภาพ สอดรับกับแผนแม่บทของชุมชน และปัญหาสุขภาพที่พบบ่อย ๆ

สำหรับเครือข่ายสุขภาพระดับอำเภอ มีการจัดโดยกลุ่มบุคคลเดียวกัน แต่ไม่ควรเป็นทางการจนเกินไป ให้มีหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเครือข่าย ในการติดตามภายในเครือข่ายอำเภอนั้น

4. การจัดทำแผนชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน

การให้ชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชน จัดทำแผนชุมชนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนของตนเอง มีแนวคิดหลักการและความเชื่อในหลาย ๆ ด้าน (สวัสดี ศรีอุไร, 2550) เช่น

1. แนวคิดจากปรัชญาพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นสากลที่บอกว่า ชาวบ้านมีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ถ้าให้โอกาส และการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ชาวบ้าน
2. แนวคิดจากหลักการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ การรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง
3. แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คือ การให้ชุมชนได้มีกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการชุมชน
4. แนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คือ การสร้างพลังชุมชน ใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน
5. แนวคิดที่ว่าไม่มีใครรู้ปัญหาชุมชนเท่าคนในชุมชน ดังนั้น การแก้ปัญหาชุมชนจึงเริ่มจากชุมชน การให้การสนับสนุนของภาครัฐจะต้องเป็นลักษณะ Bottom Up ไม่ใช่ Top Down

ความหมายของแผนชุมชน

ได้มีผู้ให้ความหมายของแผนชุมชนไว้หลายท่าน เช่น

ประเวศ วะสี (2550) “แผนชุมชน” คือ กระบวนการวิเคราะห์ วินิจฉัย ปัญหา ว่าคืออะไร แล้วจะทำอะไร คือ การวิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อวิเคราะห์แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Interactive Learning Interaction)

จารุพงศ์ พลเดช (2550) ให้ความหมาย “แผนชุมชน” หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือ ท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอกด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก

ขนิษฐา กาญจนรังสันทน์ (2551) “แผนชุมชน” คือ ส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตน ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ การจัดทำแผนชุมชนจะมีการดำเนินการใน 6 เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชน และ มีองค์กรเข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร

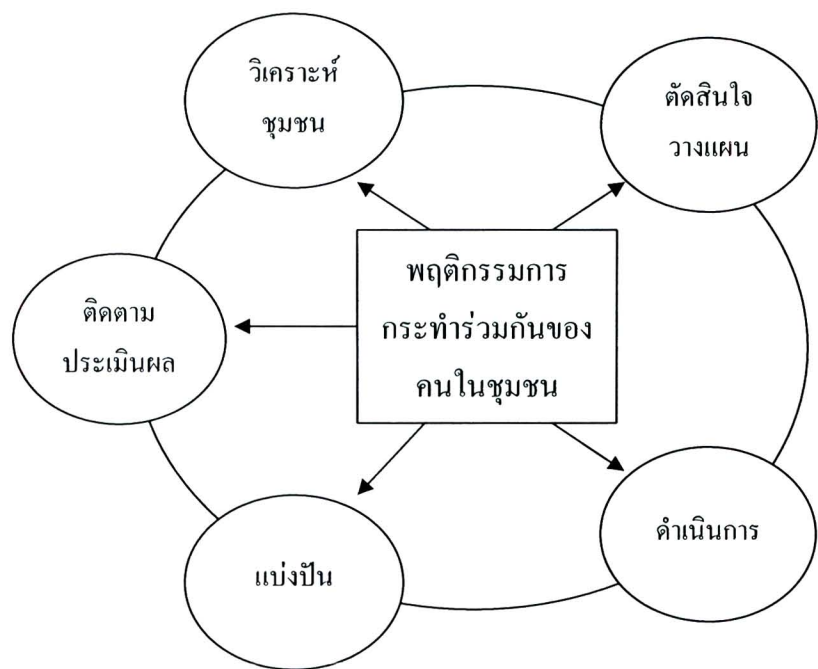
กรมการพัฒนาชุมชน ได้ให้คำจำกัดความของแผนชุมชน ในคู่มือการจัดเก็บข้อมูลระดับหมู่บ้านที่แสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน สุขภาพและอนามัย สภาพแรงงาน และยาเสพติด ซึ่งดำเนินการจัดเก็บทุกหมู่บ้านในเขตชนบทเป็นประจำทุก 2 ปี (กชช. 2ค) ปี 2550- 2554 ไว้ดังนี้ “แผนชุมชน” หมายถึง การกำหนดอนาคตและกิจกรรมพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และทำกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก จึงกล่าวได้ว่า “แผนชุมชน เป็นของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชน”

โดยสรุปแผนชุมชน คือ แผนที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดเพื่อวางเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน เป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง รวมถึงแผนงานหรือกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน และเป็นกิจกรรมหรือแผนงานที่คนในชุมชนช่วยกันคิด เพื่อให้อนาคตของคนในชุมชนเป็นไปอย่างหวังไว้

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

เมื่อจะจัดทำแผนชุมชนจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ คือ

1. กระบวนการชุมชน คือ พฤติกรรมหรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน ที่มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลสภาพของชุมชน แล้วนำมาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ของชุมชน แล้วนำมาร่วมกันตัดสินใจวางแผนดำเนินงานร่วมกัน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลการกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน



แผนภูมิที่ 2 : แสดงพฤติกรรมกรกระทำร่วกันของ คนในชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการชุมชน แหล่งที่มา :คู่มือวิทยากรกระบวนการ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดย คณะทำงานประสานงาน โครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน.2548

- 2. วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนชุมชน
 - 2.1 เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของชุมชน กำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง
 - 2.2 เพื่อให้เกิดกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มคุณค่าทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาและแก้ไขปัญหาและชุมชน
 - 2.3 เพื่อให้ชุมชนได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขในทุกๆบ้าน
 - 2.4 เพื่อให้ชุมชนได้มีแผนรองรับการสนับสนุนจากภายนอกได้อย่างครอบคลุมสมบูรณ์
- 3. ประโยชน์ในการจัดทำแผนชุมชน 10 ประการ ที่เกิดกับชุมชนอย่างแน่นอน คือ
 - 3.1 คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
 - 3.2 คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาส และข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย
 - 3.3 คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม

- 3.4 คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้
- 3.5 ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้
- 3.6 ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชน ทั้งทุนบุคคลและทุนสังคมที่มีอยู่อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน
- 3.7 คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
- 3.8 ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีเอื้ออาทรต่อกันได้
- 3.9 ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน
- 3.10 สามารถหาแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเองได้อย่างง่ายดาย

4. ขั้นตอนการทำแผนชุมชน การจัดทำแผนชุมชนไม่ได้กำหนดว่า ใครจะเป็นคนทำ แต่ต้องเข้าใจในเบื้องต้นว่าบุคคลที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทที่สำคัญคือ “ผู้นำชุมชน” “แกนนำชุมชน” “ปราชญ์ชุมชน” ที่จะต้องเป็นทีมผู้ริเริ่ม “สร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน” และกระตุ้นพฤติกรรมชุมชนในการสร้างอนาคตชุมชน ดังนั้น การจัดทำแผนชุมชนจึงเริ่มจาก

4.1 การเตรียมความพร้อมของบุคคล ได้แก่

- 1) ทีมงานผู้ส่งเสริมกระบวนการภายในชุมชน
- 2) ทีมงานผู้ส่งเสริมภายนอกชุมชนหรือผู้ส่งเสริมกระบวนการ (Facilitators)
- 3) แกนนำชุมชนในการขับเคลื่อนการทำแผนชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่มองค์กร ปราชญ์ชุมชน หัวหน้าคุ้ม ฯลฯ เพื่อประชุมวางแผนทางการจัดทำแผนชุมชน

4.2 เตรียมความพร้อมข้อมูลและพื้นที่

- 1) ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลสภาพชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น สาธารณสุข เกษตร สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ข้อมูลรายรับรายจ่ายของครัวเรือน (กชช.2ค) ฯลฯ เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน
- 2) พื้นที่ หมายถึง ศักยภาพของหมู่บ้านที่มีความพร้อมในด้านใด ๆ เช่น ทุนทางสังคม คือ ภูมิปัญญา บุคคล ทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ทรัพยากร การประกอบอาชีพ ฯลฯ เพื่อให้ทราบในสิ่งที่จะเอื้อต่อการวางแผนของชุมชน

4.3 แนวทางการจัดทำแผนชุมชน ใช้เวทีประชาคมประชุมแกนนำ เพื่อวางแผนทางจุดประกายความคิด สร้างความมั่นใจ และดำเนินการใช้กระบวนการชุมชนในการจัดทำแผนโดย

- 1) จัดเวทีทบทวนแผน (ในกรณีที่ชุมชนมีแผนอยู่แล้ว)
- 2) แกนนำชุมชนและสมาชิกสำรวจและจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3) แกนนำชุมชนจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านวิเคราะห์ข้อมูล ระบุปัญหา สาเหตุ กำหนดแนวทาง หรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหา หรือกำหนดแนวทางการพัฒนา

4) ทักษะศึกษาเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาที่เข้มแข็ง เพื่อศึกษาพฤติกรรมของคนในชุมชนและคุณสมบัติของกรรมการบริหาร กระบวนการทำงาน การแก้ไขปัญหา รวมถึงกิจกรรมที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2551) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาดูงานว่า “สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน ไม่ใช่การลอกเลียนแบบ แต่ต้องเรียนรู้ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม”

5) แกนนำชุมชนจัดเวทีทำแผน โดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ โดยกำหนดเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้เอง และกิจกรรมที่ต้องประสานความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา ท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. วิธีการจัดทำแผนชุมชน

5.1 กรณีมีแผนอยู่แล้ว ใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชน ทบทวนร่างแผนที่มียุ่่นนั้นว่าเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง แผนที่มียุ่่นนั้นแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ครอบคลุมหรือยัง จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และใช้ข้อมูลอะไรเพิ่ม

5.2 กรณียังไม่มีแผนชุมชน จะต้องดำเนินการตามขั้นตอน คือ

1) แกนนำชุมชนจัดเวทีประชุมวางแผนการจัดทำแผนชุมชน โดยร่วมกันสำรวจ ประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ ดูความพร้อมของชุมชน ตรวจสอบว่าคนในชุมชนคิดอย่างไร เห็นความสำคัญและมีความต้องการที่จะทำแผนชุมชนหรือไม่อย่างไร ใครจะช่วยสนับสนุนได้บ้าง เมื่อได้ข้อสรุปแล้วจึงวางแผนและเริ่มดำเนินการในการจัดเวทีประชุม แกนนำ อาจมีผู้ส่งเสริมภายนอก เช่น พัฒนาการ นักวิชาการเกษตรตำบล นักวิชาการเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดอำเภอ ฯลฯ เข้าร่วมด้วย เพื่อให้ข้อเสนอแนะและการขับเคลื่อนแผนชุมชน

2) แกนนำชุมชนประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความคิดทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน จัดประชุมสร้างความเข้าใจในการจัดทำแผนชุมชนของหมู่บ้าน พร้อมทั้งเชิญชวน ชี้นะชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) มาร่วมจัดทำแผนชุมชน

3) จัดเวทีประชาคม เพื่อจัดทำแผนชุมชนซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการได้แผนชุมชนที่ครอบคลุมสมบูรณ์ โดยการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่การประชุม ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมพร้อมผู้ร่วมเวที

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีจัดทำแผนชุมชน ได้ทราบข้อมูลของหมู่บ้านตนเอง ปรับ เพิ่ม ข้อมูลให้ถูกต้องกับสภาพที่เป็นจริง

วิธีการ ให้ผู้ร่วมเวทีรู้จักหมู่บ้านตนเอง โดยทำการเสนอผลการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลสภาพชุมชนด้านต่าง ๆ(กชช. 2ค) เช่น สาธารณสุข การเกษตร สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ข้อมูลรายรับรายจ่ายของครัวเรือน ฯลฯ ชักถามความรู้ความเข้าใจ และให้ผู้ร่วมเวทีได้ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมทั้งเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินศักยภาพชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนในแง่ของจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (ประยุกต์จาก SWOT Analysis)

วิธีการ กำหนดประเด็นให้ผู้ร่วมเวทีช่วยกันระดับความคิด (อาจแบ่งออกเป็นเวทีย่อยก็ได้ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือเทคนิคใดก็ได้ตามความเหมาะสม)

ประเด็นที่ 1 ในหมู่บ้านมีอะไรที่เป็นจุดเด่นบ้างในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ฯลฯ และที่เป็นจุดเด่นนั้น คืออะไร ยกตัวอย่าง (เช่น เป็นแหล่งผลิตเสื้อที่ดีที่สุด มีฝีมือทอผ้าดีที่สุด)

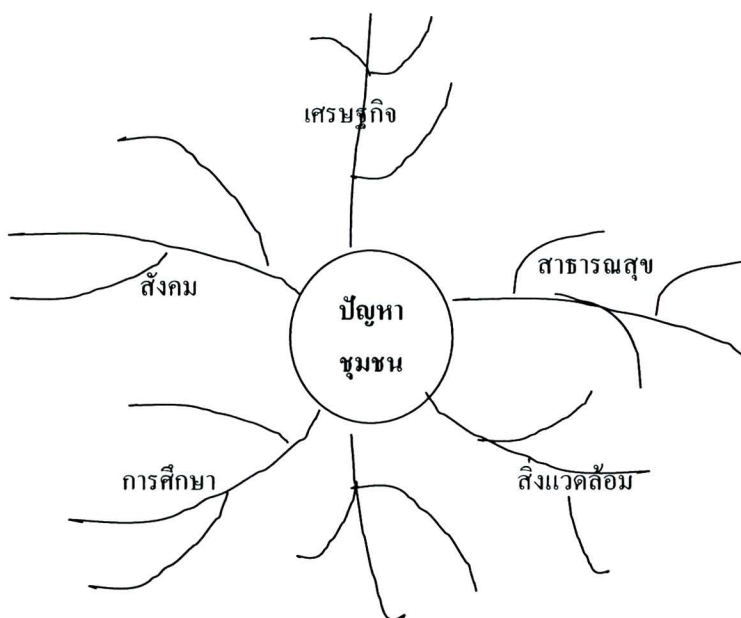
ประเด็นที่ 2 ในหมู่บ้านมีอะไรที่เป็นจุดอ่อนบ้างในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ฯลฯ และที่ว่าเป็นจุดอ่อนนั้นเพราะอะไร (เช่น บริโภคนิยม วัตถุนิยม วัฒนธรรมตามกระแส)

ประเด็นที่ 3 มีอะไรที่เป็นโอกาสของชุมชนในการพัฒนา (เช่น ยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขตามนโยบายของจังหวัด มีการสนับสนุนจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ฯลฯ)

ประเด็นที่ 4 ข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน มีอะไรบ้างที่เป็นข้อจำกัดของชุมชนที่จะทำการพัฒนา (ที่จะต้องแก้ไขให้หมดไปหรือเบาบางลง เช่น ขาดองค์ความรู้ด้านการประกอบการธุรกิจ ฯลฯ)

การสรุปสภาพปัญหาชุมชนจากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน จะทำให้ทราบถึงแนวทางที่ชุมชนจะต้องทำการพัฒนา ซึ่งคือการแก้ไขปัญหาชุมชน จึงสามารถสรุปปัญหาชุมชนในเบื้องต้นได้ (อาจใช้เทคนิค Mind Mapping ในการระดมความคิด ซึ่งจะทำการอธิบายใน

หัวข้อต่อไปว่าเทคนิค Mind Mapping มีการปฏิบัติกรอย่างไร (คณะทำงานประสานงานและเตรียมวิทยากรกระบวนการ, 2548)



แผนภูมิที่ 3 แสดงแผนที่ความคิดของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

แหล่งที่มา : บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในกระบวนการ

จัดทำแผนชุมชน โดย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี.2550

เมื่อได้ปัญหาแต่ละด้านแล้วให้ช่วยกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ซึ่งมีเกณฑ์ในการจัดลำดับดังนี้

- ขนาดของปัญหา หมายถึง ผลกระทบต่อประชาชนมีจำนวนมากน้อยเพียงใด ถ้าประชาชนได้รับผลกระทบมากควรดำเนินการก่อน

- ความรุนแรงของปัญหา หมายถึง ผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยตรง คือ ถ้าเป็นแล้วตาย หรือ พิการ ควรดำเนินการแก้ไขด่วน

- ความยากง่ายในการแก้ไข หมายถึง ศักยภาพหรือความสามารถของบุคคล หน่วยงาน องค์กร ในพื้นที่สามารถแก้ไขได้ ควรดำเนินการก่อน ถ้าต้องขอความช่วยเหลือด้านเทคนิค เครื่องมือจากหน่วยงาน องค์กรอื่น อาจดำเนินการภายหลัง

- ความตระหนักของชุมชนหมายถึง ความสนใจ ใส่ใจที่จะร่วมกันแก้ปัญหา เป็นความเห็นของชุมชนที่จะดำเนินการก่อนหรือหลัง

- ความเสียหายในอนาคต หมายถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคต หากไม่มีการแก้ไขจะมีผลกระทบมากน้อยเพียงใด เช่น ถ้าประชาชนเจ็บป่วยมากขึ้น ปัญหาจะขยายเป็นวงกว้างเศรษฐกิจเสียหาย ถ้าจะมีผลเสียหายมากควรดำเนินการก่อน

ผลที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลของชุมชน ศักยภาพแท้จริงของชุมชน และปัญหาที่แท้จริงของชุมชน
2. กลุ่มแกนนำ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจสภาพแท้จริงของชุมชนทั้งในแง่ปัญหา มีโอกาสและข้อจำกัด
3. ผู้ร่วมเวทีที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ตระหนักและเกิดความสำนึกร่วมในการที่จะร่วมแก้ปัญหาของชุมชนและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพชุมชนที่มีอยู่
4. กระตุ้นให้ประชาชน กลุ่ม หรือองค์กรชุมชน ได้คิดถึงชุมชน ได้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวเอง ครอบครัว กลุ่มชุมชน ในแง่มุมและมิติต่าง ๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะคิดถึงแต่เรื่องราวของตนเอง ครอบครัว หรือกลุ่มที่ตัวเองสังกัดเท่านั้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดวิสัยทัศน์ แนวทางและจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อระดมพลังความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความรักที่ประชาชนและครอบครัวที่มีต่อกันและต่อพื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน มาสร้างความมุ่งมั่นหรือความฝันในการพัฒนาชุมชนตนเอง

วิธีการ ให้ผู้เข้าร่วมเวที สร้างวิสัยทัศน์หมู่บ้าน โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างหมู่บ้านในฝันขึ้นมา

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีประชาคม ร่วมกันกำหนดเป้าหมายแนวทางและวิธีการดำเนินงานเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์

วิธีการ ระดมสมองเวทีประชาคม เพื่อให้ร่วมกันกำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนใน 3 ประเด็น คือ

1. มีแนวทางอะไรบ้างที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ตามศักยภาพชุมชนที่มีอยู่ (เช่น อนุรักษ์ป่า สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาอาชีพ ฯลฯ)
2. มีแนวทางดำเนินการอะไรบ้างที่ศักยภาพของชุมชนดำเนินการเองได้บางส่วน และ ต้องพึ่งปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก (เช่น ส่งเสริมอาชีพใหม่)
3. มีแนวทางใดบ้างที่ชุมชนมีข้อจำกัดในการดำเนินงานจะต้องพึ่งปัจจัยภายนอกทั้งหมด (เช่น โครงการใหญ่ ๆ ใช้งบประมาณมาก)

ขั้นตอนที่ 5 การกำหนดแผนงานโครงการและกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน

วัตถุประสงค์ เพื่อกำหนดแผนงาน โครงการกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน
วิธีการ แยกประเด็นปัญหาต่าง ๆ (เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา
สาธารณสุข ฯลฯ) จากขั้นตอนที่ 2 นำมาวิเคราะห์หาสาเหตุ และ กำหนดแนวทางแก้ไข จัดทำ
แผนงาน กิจกรรมดำเนินการโดยแยกลักษณะตามขั้นตอนที่ 4

ขั้นตอนที่ 6 จัดเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชนและประชาสัมพันธ์

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
และ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน ร่วมกันพิจารณาความเหมาะสม ครอบคลุมสมบูรณ์ และ
ร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนชุมชนต่อไป

6. รูปแบบแผนชุมชน เมื่อได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผน
ชุมชนแล้ว การนำเสนอส่วนที่เป็นรูปเล่ม จะประกอบไปด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ประกอบด้วยแผนผังหมู่บ้าน ประวัติหมู่บ้าน
อาณาเขต ประชากร สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ข้อมูลการปกครอง กลุ่มองค์กร
ในหมู่บ้าน ข้อมูลทางการศึกษา ศาสนา แหล่งท่องเที่ยว ประเพณีที่สำคัญ ทุนของชุมชน

ส่วนที่ 2 ประกอบไปด้วยข้อมูลการวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทาง
แก้ไขของชุมชน

ส่วนที่ 3 ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการแก้ไขปัญหของ
ชุมชน โดยแยกแต่ละอาชีพรวมทั้งเรียงลำดับปัญหาแต่ละด้านด้วย

ส่วนที่ 4 ภาคผนวก

การจัดทำแผนชุมชนจะต้องอาศัยเวลาและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างจริงจัง
โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ไขปัญหชุมชน ทำการจัดประชุมแล้วให้ประชาชนเสนอ
โครงการกิจกรรมที่สามารถจัดทำได้ และผู้ที่เป็นตัวแรงปฎิบัติในการจัดทำแผนชุมชนก็คือ
วิทยากรที่นำเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน
นั่นเอง

5. เทคนิค Meta Plan หรือ เทคนิคการใช้บัตรคำ (Card and Chart Technique)

เมตาแพลนหรือเทคนิคการใช้บัตรคำที่รู้จักกันในภาษาเยอรมัน และภาษาอังกฤษว่า
Meta Plan เป็นเครื่องมือที่คิดค้นขึ้นโดยบริษัท Meta Plan ซึ่งเป็นบริษัทขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการ
ประชุมสัมมนา ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประชุมพบว่า การใช้เทคนิคนี้จะทำให้บุคคล
สามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองได้โดยไม่มีแรงกดดันหรือการชี้นำจากผู้อื่น ทั้งนี้จำเป็นที่

จะต้องมีการกำหนดให้ผู้เข้าร่วมเวทีเขียนจากความคิดของตนเองอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในประเทศไทยเรามักจะพบว่า ความคิดเห็นมักจะเกิดจากบุคคลที่กระตือรือร้น ช่างคิด ช่างพูดเพียงไม่กี่คน ในขณะที่บุคคลอื่น ๆ ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับฟัง ความคิดอย่างเฉื่อยชาและขลาดกลัว ที่จะแสดงความคิดเห็น ดังนั้นการใช้เทคนิคการคิดจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน และยังเป็นการกระตุ้นให้ทุกคนนำเสนอข้อมูลของตัวเองสู่ส่วนรวม (จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร, 2551)

หลักการของ Meta Plan

1. เป็นการประชุมระดมสมองจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับเรื่องนั้น ๆ เพื่อได้ความคิดเห็นหรือสะท้อนภาพความเป็นจริงจากมุมมองที่แตกต่างหลากหลายของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
2. เป็นการประชุมที่ให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียน แทนการพูดจะทำให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ลดความคิดที่ว่า ความคิดของเราจะทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ ไม่เห็นด้วย จึงเป็นการแก้ปัญหา การไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ผูกขาดการพูดของผู้เข้าร่วมประชุม
3. เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการร่วมมือแบบประชาธิปไตยคือทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมประชุมจะรู้สึกภูมิใจในคุณค่าของตัวเอง ว่ามีส่วนร่วมในข้อสรุปของการประชุม อันจะส่งผลถึงการนำไปปฏิบัติการติดตามผลรวมกัน

ใช้การประชุมด้วยเทคนิค Meta Plan เมื่อใด

1. เมื่อกลุ่มบุคคลหรือองค์กรต้องการแก้ปัญหาที่ทุกคนเห็นว่าเป็นปัญหาร่วมกัน มิใช่ของคนใดคนหนึ่ง หากไม่แก้ปัญหานั้นจะส่งผลกระทบไปถึงสถานะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงต้องการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางแก้ปัญหา อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงได้
2. เมื่อต้องการได้แผนที่มาจากการคิดเห็นใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์จากบุคคลที่แตกต่างหลากหลายกัน แต่มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมเดียวกัน

องค์ประกอบของการประชุมด้วยเทคนิค Meta Plan

1. ผู้ดำเนินรายการ (Moderator)
 - เป็นผู้ตั้งประเด็นหรือคำถามและคอยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็น
 - ต้องสรุปความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมตามที่จัดกลุ่มความคิดเห็นในแต่ละประเด็น ทำความเข้าใจให้ตรงกันกับผู้เข้าร่วมประชุม

- ต้องสร้างบรรยากาศในการประชุมให้สนุกสนานเป็นกันเอง
- ต้องไม่ทำตัวเป็นผู้พิพากษา ไม่ใช่คำว่าถูกหรือผิดในคำตอบของผู้เข้าร่วมประชุม
- เป็นผู้รู้จักใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้รู้จักวิธีการดึงให้ทุกคนมีปฏิกิริยาโต้ตอบกัน

2. ทีมดำเนินการ

ทีมดำเนินการจะช่วยให้ผู้ดำเนินการสามารถทำตามกระบวนการประชุมอย่างต่อเนื่อง รวดเร็ว ทำให้ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมต่อเนื่องในแต่ละประเด็นที่ผู้ดำเนินการตั้งคำถาม จำนวนผู้เข้าร่วมควรมีอย่างน้อย 3-4 คน แล้วแต่ละจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมว่ามีอย่างน้อยเพียงไร เพื่อทำหน้าที่ดังต่อไปนี้

- จัดกลุ่มคำตอบผู้เข้าร่วมประชุม เขียนให้คำตอบกลุ่มเดียวกันอยู่ด้วยกัน
- เขียนข้อสรุปประเด็นที่ได้จัดกลุ่มแล้วลงในกระดานสี เพื่อนำไปติดตามกลุ่ม

คำตอบให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เห็น

- เตรียมกระดานขาวเพื่อติดกระดานชาร์ต และติดกระดาษคำตอบของผู้เข้าร่วมประชุมไว้ให้พร้อม

- บริการคำตอบกระดานสีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็น
- ติดตามข้อมูล คำตอบ ของผู้เข้าร่วมประชุมทุกแผ่นในห้องประชุม
- ดูแล ให้คำแนะนำในการเขียนคำตอบของผู้เข้าร่วมประชุม

คุณสมบัติของทีม

- เป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดกลุ่มคำตอบได้ดี
- จับประเด็นได้ดี
- คล่องแคล่ว ว่องไว แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

3. ผู้เข้าร่วมประชุม

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมที่ได้ผล ควรอยู่ระหว่าง 20-30 คน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่จัดประชุมนั้น และมีคนนอกเข้าร่วมประชุมด้วย โดยที่มีสัดส่วนที่เท่าหรือใกล้เคียงกัน

4. อุปกรณ์ในการประชุม

- กระดาษสีประมาณ 4-5 สีตัดเป็นขนาดต่าง ๆ
- กระดานชาร์ต หรือ กระดานบรื๊ฟ
- กระดานสำหรับติดประเด็นคำถาม
- ปากกาเขียนกระดาษ
- เทปขาว

ขั้นตอนการประชุมโดยใช้เทคนิค Meta Plan

1. การวางแผนการประชุม

ผู้ดำเนินรายการ ทีมดำเนินการ และทีมผู้จัดการประชุม ควรจะต้องมีการประชุมวางแผนร่วมกัน เพื่อทำความเข้าใจในขั้นตอนการประชุมและการเตรียมการ

2. การเตรียมการ

ผู้ดำเนินรายการ ต้องเตรียมศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จะจัดประชุม ผู้จัดการประชุมต้องเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์สำหรับการประชุมไว้ให้พร้อม

3. การประชุม

- แนะนำตัวผู้ดำเนินการและทีม หลังจากนั้นเริ่มระดมความคิดเห็นแบบกลุ่ม
- ตีกระดานคำถามไว้บนกระดานหน้าห้อง ผู้ดำเนินรายการให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น โดยเขียนไว้บนกระดานการ์ดสีที่เตรียมไว้ ให้ใช้กระดาษสีเดียวกับประเด็นคำถาม แผ่นละ 1 คำตอบจะตอบกี่แผ่นก็ได้
- ทีมผู้ดำเนินการ จัดคำตอบที่มีความหมายเดียวกันเข้ากลุ่มเดียวกัน
- หากบางคำตอบไม่ชัดเจนให้แยกกลุ่มเอาไว้ เพื่อซักถามจุดประสงค์ของคำตอบกับผู้ตอบ และเป็นการกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายหารือกัน

ประโยชน์ของการประชุมด้วยเทคนิค Meta Plan

1. เป็นการประชุมที่นำไปสู่การกระจายความคิดเห็นทำให้เกิดกระบวนการประสานความร่วมมือที่มั่นคง
2. การใช้สีที่เป็นตัวอักษรจะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการสื่อสารของบุคคลภายในกลุ่มที่มีความขัดแย้งกัน
3. ทำให้ทุกคนมีปฏิริยาโต้ตอบกัน ลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทำให้ฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการขจัดความขัดแย้งให้หมดไป
4. เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วม
5. Meta Plan เป็นวิธีแสดงความคิดเห็นโดยการเขียน ทำให้ไม่เกิดการพูดทวน ไม่พูดซ้ำซากทำให้สมองเก็บข้อมูลไว้ได้
6. การเขียนข้อมูลติดไว้รอบห้อง ทำให้เห็นความต่อเนื่องของเนื้อหาการประชุมตลอดการประชุมที่ต้องการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การติดความคิดเห็นของทุกคนไว้รอบห้องทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นความสำคัญของความคิดเห็นของตนเองและผู้อื่น ทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการสรุปการประชุม การเป็นเจ้าของกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังการประชุม



6. การวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT นี้ มักจะใช้ประกอบในช่วงการตัดสินใจที่สำคัญ โดยเฉพาะในช่วงแรก ๆ ของการวางแผนและบริหารโครงการ คำว่า SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strength – จุดแข็ง Weakness – จุดอ่อน Opportunity – โอกาส Threat – อุปสรรค มีที่มาจากการวิเคราะห์ข้อดีหรือด้านบวก และข้อเสียหรือด้านลบ ในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ แต่ได้เพิ่มมิติในการวิเคราะห์โดยแยกแยะส่วนที่เป็นองค์กรหรือภายใน – Internal ที่สามารถจัดการหรือรับผิดชอบเองได้เป็นส่วนใหญ่ กับส่วนที่เป็นบริบทแวดล้อมภายนอก – External ที่ไม่สามารถจัดการได้มากนัก (ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2545)

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ SWOT จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรค
แหล่งที่มา : การวางแผนและบริหารโครงการ โดย ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. 2545

SWOT	ด้านบวก	ด้านลบ
Internal ภายใน	Strength จุดแข็ง	Weakness จุดอ่อน
External ภายนอก	Opportunity โอกาส	Threat อุปสรรค

1. ส่วนขององค์กร หรือ Internal รวมไปถึงโครงสร้าง การจัดการทรัพยากรและผลงานที่ผ่านมา ส่วนบริบทแวดล้อม หรือ External รวมไปถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยีโดยรอบ ที่ส่งผลต่อกิจการและผลงานขององค์กร

การวิเคราะห์ SWOT เป็นการแยกแยะว่า (ก) ข้อดีหรือด้านบวกขององค์กร ก็คือ จุดแข็ง-Strength ขององค์กรมีอะไรบ้าง (ข) ข้อเสียหรือด้านลบขององค์กรก็คือ จุดอ่อน- Weakness ขององค์กรมีอะไรบ้าง (ค) ข้อดีหรือด้านบวกของบริบทแวดล้อมที่จะมีผลต่อขององค์กรก็คือ โอกาส- Opportunity มีอะไรบ้าง และ (ง) ข้อเสียหรือด้านลบของบริบทแวดล้อมที่จะมีผลต่อองค์กร ก็คือ อุปสรรค- Threat มีอะไรบ้าง

2. วิธีการวิเคราะห์ SWOT ก่อนข้างใช้ความคิดเห็นส่วนตัว Subjective สูงมาก ซึ่งต้องอาศัยการปรึกษาหารือและการตรวจสอบร่วมกันโดยผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความรอบคอบ และลดอคติในกระบวนการวิเคราะห์จากคนใดคนหนึ่งให้น้อยลง

ปัญหาทั่วไปในการวิเคราะห์ SWOT

1. ประเมินผิด เข้าใจว่าด้านบวกเป็นลบ ลบเป็นบวก
2. แยกแยะไม่ถูกว่าอะไรคือองค์กรหรือตนเอง และอะไรเป็นบริบทแวดล้อม
3. มุ่งสนใจอดีตที่ผ่านมามากกว่าการวิเคราะห์แนวโน้มอนาคตเพื่อจะทำงานต่อไป
4. ส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นช่องทางการทำงานต่อไปได้

ข้อสังเกตในการใช้ประโยชน์จากSWOT ผลการวิเคราะห์SWOT อาจนำไปใช้ประโยชน์ในระดับต่าง ๆ ได้ดังนี้

ระดับที่ 1 ที่ง่ายที่สุด การปกป้อง แก้ไข หลบเลี่ยง แต่ละด้านดังนี้

1. การรักษาและใช้ประโยชน์จากจุดแข็งขององค์กร
2. การแก้ไขหลีกเลี่ยงจุดอ่อน
3. การใช้ประโยชน์จากโอกาสที่มีอยู่
4. การหลบเลี่ยงหรือปรับตัวให้เข้ากับอุปสรรคที่เกิดขึ้น

ระดับที่ 2 เป็นระดับที่ซับซ้อนขึ้น คือ การหาทางออกให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน โดยปกติผลของการวิเคราะห์ SWOT จะแสดงว่าในส่วนขององค์กรจะมีจุดแข็งมากกว่าอย่างใดอย่างหนึ่งในการทำนองเดียวกันหากประเมินตาราง SWOT ที่ได้จัดทำขึ้น จะเห็นลักษณะเด่นเป็นคู่อย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1. SO จุดแข็งขององค์กรมีมากกว่าจุดอ่อน และโอกาสมีกว่าอุปสรรค เป็นสถานการณ์ที่ดีที่สุด น่าจะเร่งขยายงาน และฉกฉวยประโยชน์จากสถานการณ์ที่เอื้อนี้ให้มากที่สุด
2. ST จุดแข็งมีมากกว่าแต่อุปสรรคก็มาก เป็นสถานการณ์ที่เหนื่อยยาก ต้องใช้ความพยายามมาก ในสถานการณ์นี้น่าจะระมัดระวัง งบประมาณเดิมไว้ และรอโอกาสที่ดีกว่านี้ในการขยายงานใหม่ในอนาคต
3. WO จุดอ่อนมากกว่าแต่มีโอกาสดี สถานการณ์นี้องค์กรน่าจะต้องประสานเป็นพันธมิตรกับหน่วยงานภายนอกที่มีความพร้อมมากกว่า ในการดำเนินงานควบคู่ไปกับการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กรให้เข้มแข็งมากขึ้นต่อไป
4. WT มีจุดอ่อนและอุปสรรคมาก เป็นสถานการณ์ที่แย่ที่สุด น่าจะยุบ หรือลด หรือล้มเลิกการทำงานนั้น ๆ ไปเลย หรือการสำรวจหาช่องทางอื่น ๆ ทดแทน

ระดับที่ 3 เป็นระดับที่ซับซ้อนมากที่สุดที่จัดทำขึ้นเพื่อสร้างวิสัยทัศน์-Vision พันธกิจ-Mission ความสำคัญเร่งด่วน-Priority และทางเลือก-Alternative ของโครงการ หรือ ของนโยบายแผนงานและกิจกรรมต่อไป

7. การทำผังความคิด (Mind Mapping)

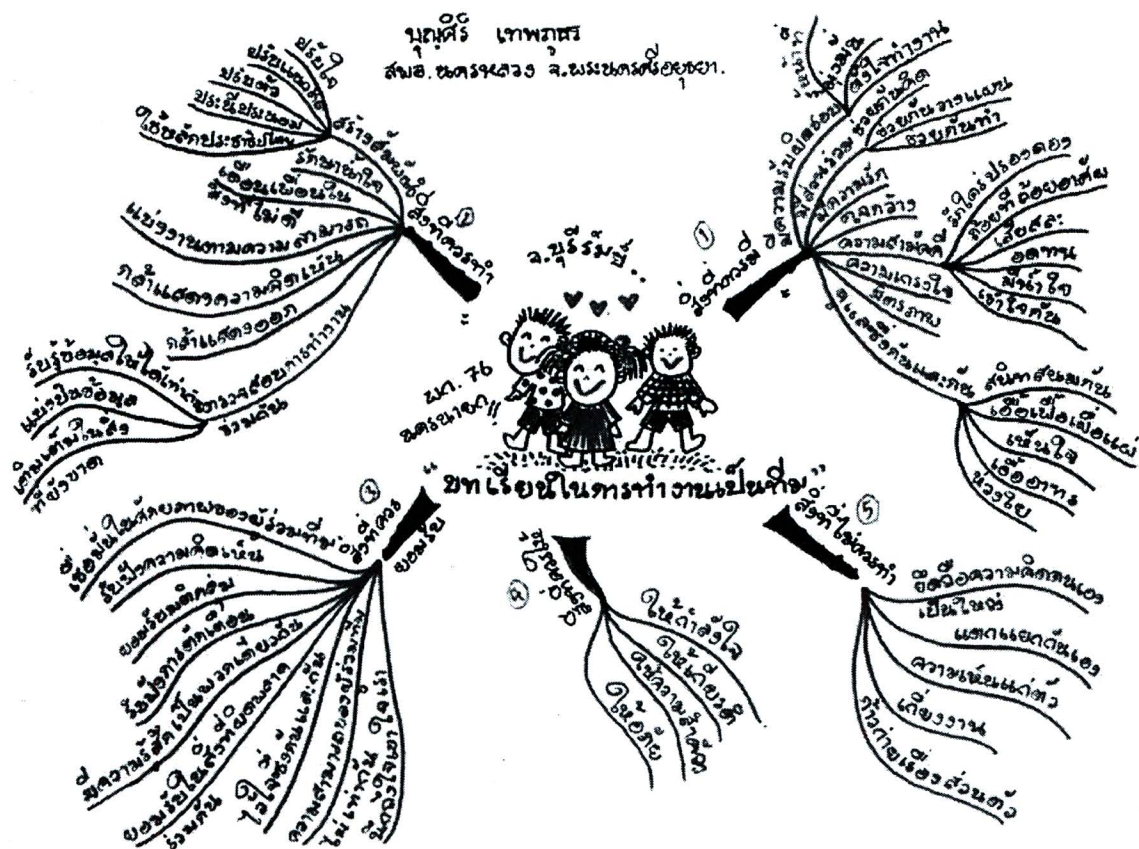
Mind Mapping หรือ ผังความคิด เป็นวิธีการบันทึกความคิดเพื่อให้เห็นภาพของความคิดที่หลากหลายมุมมอง ที่กว้าง และที่ชัดเจน โดยยังไม่จัดระบบระเบียบความคิดใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นการเขียนตามความคิดที่เกิดขึ้นขณะนั้น การเขียนมีลักษณะเหมือนต้นไม้ แตกกิ่งก้านสาขาออกไปเรื่อย ๆ ทำให้สมองได้คิดได้ทำงานตามธรรมชาติและมีการจินตนาการกว้างไกล ผังความคิดยังเป็นการหนึ่งที่ใช้ในการบันทึกความคิดของการอภิปรายกลุ่ม หรือการระดมความคิด โดยให้สมาชิกทุกคนเสนอความคิดเห็น และวิทยากรจะทำการจดบันทึกด้วยคำสั้น ๆ คำใด ๆ ให้ทุกคนมองเห็น พร้อมทั้งโยงเข้าหากิ่งก้านที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อรวบรวมความคิดที่หลากหลายของทุกคน ไว้ในแผ่นกระดาษแผ่นเดียว ทำให้ทุกคนได้เห็นภาพความคิดของผู้อื่นได้ชัดเจน และเกิดความคิดใหม่ต่อไปได้ (คณะทำงานการจัดการความรู้สำนักงานเกษตร, 2551)

ความเป็นมาของ Mind Mapping

ผังความคิด เป็นการนำเอาทฤษฎีที่เกี่ยวกับสมองไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด นายธัญญา ผลอนันต์ เป็นผู้นำความคิด และวิธีการเขียนผังความคิดเข้ามาใช้และเผยแพร่ในประเทศไทย ผู้คิดริเริ่มคือโทนี บูซาน (Tony Buzan) ชาวอังกฤษ เป็นผู้นำเอาความรู้เรื่องสมองมาปรับใช้เพื่อการเรียนรู้ของเขา โดยพัฒนาการจากการจดบันทึกแบบเดิมที่เป็นตัวอักษรเป็นบรรทัด ๆ เป็นแถว ๆ ใช้ปากกาหรือดินสอในการจดบันทึก เปลี่ยนมาเป็นบันทึกด้วยคำ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผ่รัศมี ออกรอบ ๆ ศูนย์กลางเหมือนการแตกแขนงของ กิ่งไม้ โดยใช้สีเส้น การเขียนผังความคิดของโทนี บูซาน เป็นการบันทึกในทุกๆเรื่อง ทั้งชีวิตจริง ส่วนตัว และการทำงาน เช่น การวางแผน การตัดสินใจ การช่วยจำ การแก้ปัญหา การนำเสนอ และการเขียนหนังสือ เป็นต้น การบันทึกแบบนี้เป็นการใช้ทักษะการทำงานร่วมกันของสมองทั้งสองซีก คือ ซีกซ้าย วิเคราะห์คำ ภาษา สัญลักษณ์ ระบบ ลำดับ ความเป็นเหตุเป็นผล ส่วนสมองซีกขวา จะทำหน้าที่สังเคราะห์คิด สร้างสรรค์ จินตนาการ ความงาม ศิลปะ จังหวะ โดยมีแถบเส้นประสาทคอร์ปัสคัลโลซัมเป็นเสมือนสะพานเชื่อม

หลักการเขียน Mind Mapping

การเขียน Mind Mapping ใช้กระดาษแผ่นเดียว การเขียนใช้สีเส้นหลากหลาย ใช้โครงสร้างตามธรรมชาติที่แผ่กระจายออกมา จุดศูนย์กลางใช้เส้นโยง มีเครื่องหมายสัญลักษณ์ และรูปภาพที่ผสมผสานร่วมกันอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับการทำงานตามธรรมชาติของสมอง



แผนภูมิที่ 4 แสดงผังความคิด (Mind Mapping)

แหล่งที่มา : บทเรียนผังความคิด โดยคณะกรรมการจัดการความรู้สำนักงานเกษตร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.2551

วิธีการเขียน Mind Mapping (คณะทำงานการจัดการความรู้สำนักงานเกษตร, 2551)

1. เตรียมกระดาษเปล่าที่ไม่มีเส้นบรรทัดและวางกระดาษภาพแนวนอน
2. วาดภาพสี หรือเขียนคำ หรือข้อความที่สื่อหรือแสดงถึงเรื่องจะทำ Mind Mapping กลางหน้ากระดาษ โดยใช้สีอย่างน้อย 3 สี และต้องไม่ติดกรอบด้วยรูปทรงเรขาคณิต
3. คิดถึงหัวเรื่องสำคัญที่เป็นส่วนประกอบของเรื่องที่ทำ Mind Mapping โดยให้เขียนเป็นคำ ที่มีลักษณะเป็นหน่วย หรือเป็นคำสำคัญ (Key Word) สั้น ๆ ที่มีความหมายบนเส้น ซึ่งเส้นแต่ละเส้นจะต้องแตกออกมาจากศูนย์กลางไม่ควรเกิน 8 กิ่ง
4. แยกความคิดของหัวเรื่องสำคัญแต่ละเรื่องในข้อ 3 ออกเป็นกิ่ง ๆ หลายกิ่ง โดยเขียนคำ หรือวลีบนเส้นที่แตกออกไป ลักษณะของกิ่งควรเอนไม่เกิน 60 องศา
5. แยกความคิดรองลงไปที่เป็นส่วนประกอบของแต่ละกิ่ง ในข้อ 4 โดยเขียนคำหรือวลี เส้นที่แตกออกไป ซึ่งสามารถแตกความคิดออกไปเรื่อย ๆ
6. การเขียนคำ ควรเขียนด้วยคำที่เป็นคำสำคัญ (Key Word) หรือคำหลัก หรือเป็นวลีที่มีความหมายชัดเจน
7. คำวลี สัญลักษณ์ หรือรูปภาพที่ต้องการเน้น อาจใช้วิธีการทำให้เด่น เช่น การล้อมกรอบ หรือใส่กล่อง เป็นต้น
8. ตกแต่ง Mind Mapping ที่เขียนด้วยความสนุกสนานทั้งภาพและแนวคิดที่เชื่อมโยงต่อกัน

ข้อดีของการทำแผนที่ความคิด

1. ทำให้เห็นภาพรวมกว้าง ๆ ของหัวข้อใหญ่ หรือขอบเขตของเรื่อง
2. ทำให้สามารถวางแผนเส้นทางหรือตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เพราะรู้ว่าตรงไหน กำลังจะไปไหนหรือผ่านอะไรบ้าง
3. สามารถรวบรวมข้อมูลจำนวนมากลงไว้ในกระดาษแผ่นเดียวกัน
4. กระตุ้นให้คิดแก้ไขปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มองเห็นวิธีใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์
5. สร้างความเพลิดเพลินในการอ่านและง่ายต่อการจดจำ

Mind mapping เป็นแผนที่ความคิดที่อัจฉริยะเปรียบเสมือนลายแทงที่นำไปสู่การจดจำ การเรียบเรียง การจัดระเบียบข้อมูลตามธรรมชาติ การทำงานของสมองตั้งแต่ต้น นั่นหมายความว่า การจำและฟื้นความจำ หรือการเรียกข้อมูลเหล่านั้นกลับมาใช้ในภายหลัง จะทำได้ง่าย และมีความถูกต้องแม่นยำกว่าการใช้เทคนิคการจดบันทึกแบบเดิม

8. การเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง (Logical Framework Method)

การเขียนโครงการแบบดั้งเดิมหรือแบบประเพณีนิยมนั้น มีความบกพร่องหลายประการ เช่น โครงการมีการเขียนหลักการและเหตุผลที่มีความยาวเกินไป โดยหวังเพื่อยกแม่น้ำทั้งห้า หรือเหตุผลนานาประการมาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของโครงการ ที่นำเสนอวัตถุประสงค์ของโครงการมีหลายข้อและเป็นวัตถุประสงค์ที่ขาดความแน่นอนชัดเจน ค่าใช้จ่าย หรือ งบประมาณของโครงการได้แยกออกเป็นส่วนๆ แบบเบี้ยหัวแตก เนื่องจากมุ่งสนับสนุนวัตถุประสงค์แต่ละข้อเป็นสำคัญ จึงทำให้การใช้งบประมาณและทรัพยากรในภาพรวมของโครงการไม่ประหยัดและขาดประสิทธิภาพ การเขียนโครงการไม่พิจารณาเหตุผลเชิงตรรกะ เนื่องจากการเขียนโดยพิจารณาจากงานที่ต้องการจะทำก่อน แล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ขึ้นภายหลัง ให้สอดคล้องกับงานที่จะต้องทำ ซึ่งสร้างปัญหายากแก่การตัดสินใจของผู้พิจารณาอนุมัติโครงการ และผู้ปฏิบัติโครงการไม่อาจเข้าใจได้อย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้การเขียนโครงการในลักษณะที่พิจารณาเหตุผลเชิงตรรกะ มีเหตุผลต่อเนื่องกันตลอด ได้รับพิจารณาให้นำมาใช้เป็นทางเลือกในการเขียนโครงการ ที่เรียกว่าการเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง

ข้อดีของการเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง

1. รวบรวมองค์ประกอบที่สำคัญของโครงการมาไว้ในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจะมีประโยชน์มาก หากต้องมีการเปลี่ยนแปลงผู้ร่วมโครงการ จะได้เข้าใจภาพรวมของโครงการได้อย่างชัดเจน
2. มีการนำเสนออย่างเป็นระบบ รวบรวม และสอดคล้องกัน ในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการ
3. แยกลำดับชั้นของวัตถุประสงค์ ช่วยให้แน่ใจว่าปัจจัยนำเข้าและผลผลิตไม่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ในแต่ละระดับ
4. แสดงความชัดเจนของความสัมพันธ์ของกิจกรรมในโครงการ เพื่อใช้ในการตัดสินใจทำโครงการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
5. กำหนดปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ
6. กำหนดตัวชี้วัดพื้นฐานเพื่อการติดตามและประเมินโครงการ
7. สนับสนุนการใช้สหวิทยาการในการเตรียมโครงการและนิเทศโครงการ

การจัดทำโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง เป็นการแสดงขั้นตอนการทำงานที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน และสามารถตรวจสอบความสอดคล้องภายในตัวเองได้ รายละเอียดของโครงการมีความกระชับชัดเจนง่ายต่อความเข้าใจ ง่ายต่อการวิเคราะห์และง่ายต่อการประเมินโดยจะสรุปรายละเอียดของโครงการลงในตาราง 16 ช่อง (ตาราง 4x4) ในแต่ละช่องจะแสดงให้เห็นถึง

ความสอดคล้องกันทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน เพื่อความเข้าใจได้โดยง่ายจะได้แสดงสาระที่กำหนดไว้ในแต่ละช่องดังนี้

สาระสำคัญการ ดำเนินงานโดยสรุป (Narrative Summary : NS.)	ตัวบ่งชี้ความสำเร็จ ของโครงการ (Objectively Verifiable Indication : OVI.)	แหล่งตรวจสอบและ วัดความสำเร็จ (Means of Verification : MOV.)	ข้อสมมติฐานที่สำคัญ (Important Assumptions : IA.)
1-1 วัตถุประสงค์ของแผนงาน	1-2 สิ่งที่แสดงถึง ความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ของแผน ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	1-3 แหล่งข้อมูลอ้างอิง ความสำเร็จของ วัตถุประสงค์ของแผน	1-4 ปัจจัยภายนอกที่สำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการ ดำเนินระยะยาวอย่างยั่งยืน
2-1 วัตถุประสงค์ของโครงการ	2-2 สิ่งที่แสดงถึงความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์โครงการ ที่สามารถวัดในเชิงปริมาณ และหลักฐานในเชิงคุณภาพ	2-3 แหล่งข้อมูลอ้างอิง ความสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ของโครงการ	2-4 เงื่อนไขภายนอกโครงการที่ สำคัญเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของโครงการ และสนับสนุนวัตถุประสงค์ ของแผนงาน
3-1 ผลงาน	3-2 ความสำเร็จจากการ ดำเนินการที่แสดงในรูป ของประเภทเชิงปริมาณ และคุณภาพ	3-3 แหล่งข้อมูลอ้างอิง ความสำเร็จของงาน	3-4 สมมติฐานที่ก่อให้เกิด ความสำเร็จของ วัตถุประสงค์โครงการ
4-1 กิจกรรมหรือปัจจัยนำเข้า	4-2 ค่าใช้จ่ายและทรัพยากรที่ ต้องใช้ในแต่ละกิจกรรม	4-3 แหล่งที่มาของงบประมาณ และทรัพยากรในแต่ละ กิจกรรม	4-4 สมมติฐานซึ่งเป็น แหล่งที่มาของงบประมาณ และทรัพยากร

ตารางที่ 2 แสดงสาระสำคัญในตาราง 16 ช่อง ของการเขียนโครงการแบบตารางเหตุผลต่อเนื่อง
ที่มา : เอกสารประกอบการสอนกระบวนการบริหารโครงการและองค์การทางการศึกษาเกษตร
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
โดยประสงค์ ดันพิชัย.2550

จากตารางดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่ามีส่วนประกอบที่สำคัญตามแนวนอนในการเขียนโครงการอยู่ 4 ส่วน ซึ่งในแต่ละส่วนจะประกอบไปด้วยตารางตามแนวดัง ส่วนละ 4 ตาราง รวมทั้งสิ้น 16 ตาราง มีรายละเอียดดังนี้

1. สารระสำคัญการดำเนินงานโดยสรุป (Narrative Summary: N.S.) เป็นการแสดงลำดับองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อให้โครงการสามารถดำเนินการไปได้ ต้องมีรายละเอียดที่จะต้องกระทำ 4 ประการ คือ

1.1 วัตถุประสงค์ของแผนงาน หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ระบุเป็นข้อความกว้าง ๆ ซึ่งหากได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ในแผนงานที่กำหนดไว้ทั้งหมด ก็จะบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานที่ตั้งไว้

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ หมายถึง วัตถุประสงค์เฉพาะของโครงการที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามโครงการที่ได้กำหนดขึ้น และจะต้องสอดคล้องในเชิงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กับวัตถุประสงค์ของแผนงานในข้อ 1.1

1.3 ผลผลิตหรือผลงาน หมายถึง ผลงานที่เกิดจากการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ผลผลิตหรือผลงานอาจเป็นรูปธรรม เช่น สิ่งก่อสร้างต่างๆ หรือเป็นนามธรรม เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติ ค่านิยมก็ได้

1.4 กิจกรรมและปัจจัยนำเข้า หมายถึง กิจกรรมต่างๆ และประเภทของทรัพยากรที่จะต้องนำมาใช้ เพื่อให้เกิดผลผลิตหรือผลงานของโครงการ โดยจะต้องจัดให้เอื้อต่อการได้มาซึ่งผลผลิตหรือผลงาน

2. ตัวบ่งชี้ความสำเร็จของโครงการ (Objective Verifiable Indicators: O.V.I) เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นความสำเร็จของโครงการ โดยสามารถชี้วัดความสำเร็จนั้นได้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

3. แหล่งตรวจสอบและวัดความสำเร็จ (Means of Verification: M.O.V.) เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ความสำเร็จ ในการทำโครงการในแต่ละช่องของตาราง สามารถตรวจสอบหรืออ้างอิงได้จากอะไร จะใช้ข้อมูลใดในการอ้างอิง และสอดคล้องกันกับขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินงานของโครงการหรือไม่

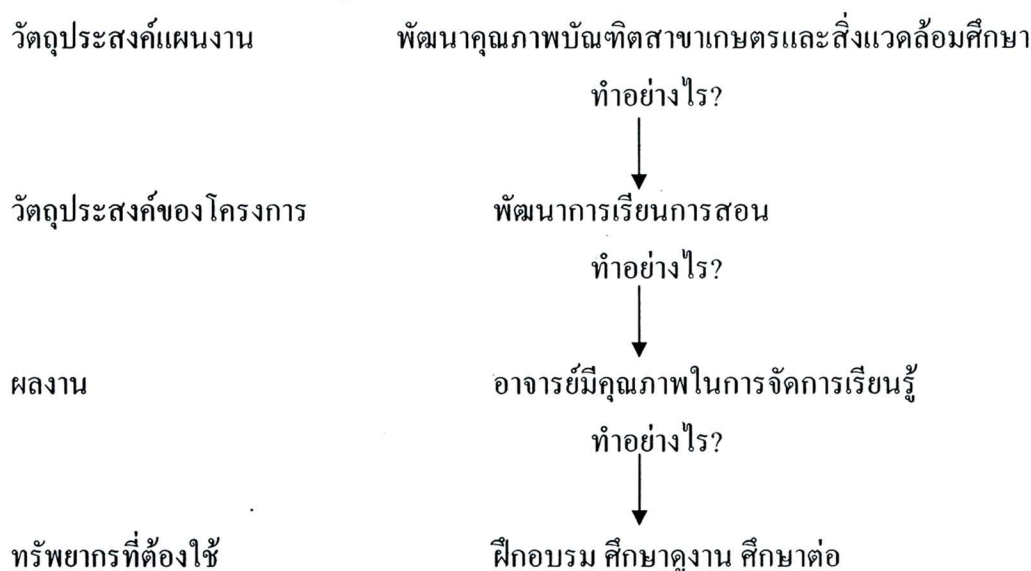
4. ข้อสมมติฐานที่สำคัญ (Important Assumptions: I.A.) เป็นปัจจัยภายนอกหรือเงื่อนไขที่สำคัญต่อการที่ดำเนินโครงการให้สำเร็จ กล่าวโดยง่ายคือ การที่จะดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือเงื่อนไขที่สำคัญอะไรบ้าง ถ้าไม่มีปัจจัยดังกล่าวการดำเนินโครงการก็จะไม่ประสบความสำเร็จ

ความเป็นเหตุเป็นผลของตารางโครงการ

1. ความเป็นเหตุเป็นผลในแนวดิ่ง สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความเป็นเหตุเป็นผลจาก “บน” ลง “ล่าง” และความเป็นเหตุเป็นผลจาก “ล่าง” ขึ้น “บน”

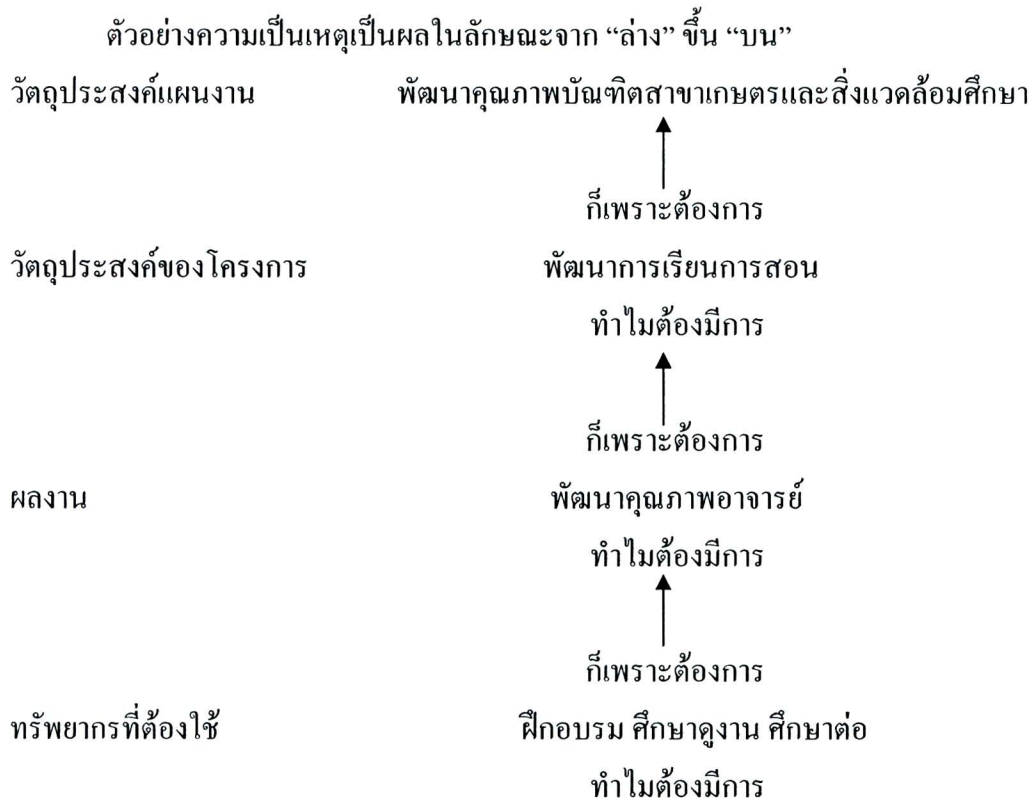
1.1 ความเป็นเหตุเป็นผลในลักษณะจาก “บน” ลง “ล่าง” จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของแผนงานกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับผลงาน และความสัมพันธ์ระหว่างผลงานกับทรัพยากรที่ต้องใช้ลักษณะของความสัมพันธ์ทั้ง 3 ระดับจะเป็นในลักษณะว่าถ้าต้องการให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว จะต้องทำอะไรบ้าง ตัวอย่างเช่น ต้องการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตสาขาวิชาเกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษาทำได้โดยพัฒนาการเรียนการสอนภายในคณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งการพัฒนาการเรียนการสอนภายในคณะศึกษาศาสตร์สามารถทำได้โดย อาจารย์ต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้มีเครื่องมือทางการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอาคารสถานที่พร้อมสมบูรณ์ เป็นต้น ซึ่งในการที่ได้อาจารย์ที่มีความรู้ในการจัดการเรียนรู้ได้ด้นั้น มีแนวทางในการจัดการ คือ การจัดการฝึกอบรมศึกษาดูงานหรือสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

ตัวอย่างความเป็นเหตุเป็นผลในลักษณะจาก “บน” ลง “ล่าง”



1.2 ความเป็นเหตุเป็นผลจาก “ล่าง” ขึ้น “บน” จะเป็นความสัมพันธ์ของความเป็นเหตุเป็นผลของข้อความในแต่ละช่องของตารางในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับความเป็นเหตุเป็นผลจากบนลงล่าง โดยจะเป็นการตอบคำถามว่า “ทำไม (why) จึงต้องทำในสิ่งนั้น” ตัวอย่างเช่น ทำไมถึงต้องให้บุคลากรไปฝึกอบรมศึกษาดูงานหรือศึกษาต่อ ที่ต้องทำเช่นนี้เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพอาจารย์ ทำไมถึงต้องพัฒนาคุณภาพบุคลากร ที่ต้องทำเช่นนี้เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียน

ทำไมถึงต้องพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ที่ต้องทำเช่นนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพของบัณฑิตสาขา เกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นต้น



2. ความเป็นเหตุเป็นผลในแนวนอน หมายถึง ความสัมพันธ์ของข้อความในแต่ละช่องของตารางจาก “ซ้าย” ไป “ขวา” จะต้องเป็นเหตุเป็นผลกันในลักษณะที่ “จะต้องทำอะไร” และในทำนองเดียวกันข้อความในแต่ละช่องของตารางจาก “ขวา” ไป “ซ้าย” ต้องเป็นเหตุเป็นผลในลักษณะว่า “ทำไมต้องทำสิ่งนี้สิ่งนั้น”

ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่าง Logical Framework Method
ที่มา : เอกสารประกอบการสอนกระบวนการวนวิชาโครงการและองค์การทางการศึกษาเกษตร คณะ
ศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
โดยประสงค์ ตันพิชัย 2550

INTERVENTION LOGICAL (คำสรุปเหตุผลสัมพันธ์ของ โครงการ)	OBJECTIVELY VERIFIABLE INDICATORS (ตัวชี้วัดแห่งความสำเร็จ)	SOURCE OF VERIFICATION (แหล่งข้อมูล)	ASSUMPTION (เงื่อนไขความสำเร็จ)
Overall Objective (เป้าหมาย/วัตถุประสงค์) ปรับปรุงสถานการณ์ด้าน อาหาร	หลังปี 46 คราวเรือนมีข้าว บริโภคปีละ 300 ก.ก. ณ ราคาปีฐานปี 42	รายงานกระทรวงเกษตร ตามแบบ กษ.	ได้รับการสนับสนุนใน ระดับนโยบาย ส่งเสริมการ บริโภคข้าวภายในประเทศ
Project Purpose (วัตถุประสงค์เฉพาะ) เพิ่มผลผลิตข้าว	ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น ปี 46, 47, 48 10% 20% 10%	รายงานโครงการ ปี 45/46/47/48	ไม่มีปัญหาเรื่องเอลนีโญ ไม่มีปัญหาโรคระบาด
ผลผลิต (Outputs) 1. ระบบชลประทานที่ สมบูรณ์ 2. มีปัจจัยการผลิต เพียงพอต่อเนื่อง 3. ทักษะความรู้ของ เกษตรกร	- ปี 46 มีน้ำทั่วถึงนาทุก แปลงของราษฎร จำนวน 1000 ไร่ - ปริมาณเมล็ดพันธุ์และ ปุ๋ยค่อน้ำไร่ พร้อม ล่องหน้อยอย่างน้อย 1 เดือนก่อนฤดูการปลูก - เกษตรกรปฏิบัติได้ถูก วิธีตามแนวทางเกษตร ยั่งยืน	- รายงานสำรวจครัวเรือน เกษตรกร - รายงานเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตร - รายงานผลประเมิน โครงการ	- มีองค์กรเกษตรกรดูแล รักษาระบบ - ราคาผลผลิตคุ้มกับต้นทุน ปัจจัยการผลิต - เกษตรกรเชื่อมั่น หน่วยงานของรัฐและมี ทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่
Activities: (กิจกรรม โครงการ) 1.1 ประชุมเกษตรกร 1.2 ทำคลองส่งน้ำ 1.3 ทำฝาย	ระบุทรัพยากรที่ต้องใช้ใน การดำเนินโครงการ ได้แก่ บุคคล วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล ยานพาหนะ	รายงานงบประมาณ โครงการ	- มีการชี้แจงความเข้าใจกับ เกษตรกร - มีสิ่งจูงใจเจ้าหน้าที่

INTERVENTION LOGICAL (คำสรุปเหตุผลสัมพันธ์ของ โครงการ)	OBJECTIVELY VERIFIABLE INDICATORS (ตัวชี้วัดแห่งความสำเร็จ)	SOURCE OF VERIFICATION (แหล่งข้อมูล)	ASSUMPTION (เงื่อนไขความสำเร็จ)
2.1 จัดหาปัจจัยการตลาด 2.2 จัดสรรปัจจัยการผลิต 3.1 บริการส่งเสริม การเกษตร 3.2 อบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริม 3.3 อบรมวิทยากร 3.4 ศึกษาผลกระทบ สิ่งแวดล้อมจากการใช้ ปัจจัยการผลิต	บุคคล วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกล ยานพาหนะ	คิดและประมาณค่าเป็น งบประมาณ	-ถนนหนทางลำเลียงดี -มีผู้จัดจำหน่ายปัจจัยการ ผลิตอย่างต่อเนื่อง -งบประมาณเพียงพอ ตลอดระยะเวลาโครงการ -มีสิ่งจูงใจเจ้าหน้าที่ -ไม่มีปัญหาเรื่องการเมือง ท้องถิ่น

9. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิรขรา การ์สิรสรรพ (2536) ศึกษาสภาพข้อมูลและความต้องการของชุมชนโดยการใช้วิธีการประเมินแบบมีส่วนร่วม ในขั้นเตรียมความพร้อมของการวิจัยและนำการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิด การปฏิบัติ การตัดสินใจร่วมกันของผู้เข้าประชุมปฏิบัติการ พบว่า เป็นกระบวนการที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่ไม่พึงประสงค์ของเกษตรกรได้ในระดับดีมาก

พนัส พงษ์สุพันธ์ (2546) ศึกษาการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ระหว่างแกนนำประชาชน 8 กลุ่ม กับผู้แทนจากเทศบาลตำบลปรางมนูรี และนักวิจัยโดยออกแบบการสร้างพลังชุมชน 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การทำแผนแม่บท ระยะที่ 2 การดำเนินการตามแผน และการทำงานเป็นทีม ระยะที่ 3 การติดตามประเมินผลโดยชุมชน โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การค้นหาอนาคต การวิเคราะห์ชุมชน การทำแผนที่ชุมชน ศักยภาพชุมชน การใช้แผนที่ความคิด บัตรคำ เป็นต้น เก็บรวบรวมข้อมูลก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินงาน ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมสามารถร่วมคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสังเคราะห์เป็นแผนแม่บทในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ทุกองค์ประกอบ มีกิจกรรมพึ่งพาตนเองของชุมชน และจากการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ หลังการดำเนินกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p-value < .05) ดังนั้น กระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ถึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่นำไปสู่การสร้างพลังชุมชน เพื่อพัฒนาเมืองน่าอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ

บริรักษ์ อุณคำมี (2549) ใช้เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ 5 ขั้นตอน สำหรับการมุ่งสู่การเป็นหมู่บ้านจัดการสุขภาพ ได้แก่ 1) การคิดอย่างเป็นระบบ โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ SWOT ในการมองชุมชนในภาพรวมที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกันในด้านสิ่งที่มีอยู่ สิ่งไม่ดี หรือข้อเสียโอกาสดีของชุมชน และอุปสรรคที่มีอิทธิพลต่อชุมชน 2) ความรอบรู้แห่งตน ใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการค้นหาภาวะเจ็บป่วยของตนเองและคนในครอบครัว 3) แบบแผนความคิดโดยใช้การอภิปรายกลุ่มในการวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพ แสดงเป็นแผนที่ความคิด 4) วิสัยทัศน์ร่วมสร้างโดยใช้การระดมสมองและการเรียนรู้จากประสบการณ์ผู้อื่น 5) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม จากการปฏิบัติในการร่วมกระบวนการ การประสานงาน การดำเนินโครงการต่าง ๆ ร่วมกันที่เหมาะสมกับชุมชน ซึ่งผลการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคต่างๆ นั้นสามารถใช้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การเป็นหมู่บ้านจัดการสุขภาพได้

ปราณี ทองคำ และคณะ (2549) ศึกษาการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานสตรี พบว่า เป็นการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีแก่แรงงานสตรี เพราะการดำเนินงานกิจกรรมของโครงการ มีการศึกษาเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ แรงงานสตรีและทีมวิจัยมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว บริบทชุมชน การวางแผนแก้ปัญหา การดำเนินการ การติดตามประเมินผล ตลอดจนการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมของโครงการร่วมกัน ทำให้แรงงานสตรีเหล่านี้เกิดความผูกพัน ตระหนักถึงความยากลำบากของสภาพปัญหาและความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และแนวโน้มของสถานการณ์ในอนาคตร่วมกัน รู้สึกรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและกลุ่มมากขึ้นโดยมุ่งมั่นทำกิจกรรมอย่างจริงจัง ทำให้สามารถแก้ปัญหาให้กับตนเองและครอบครัวได้

วันเพ็ญ ตระกูลแก้ว (2549) ได้ทราบว่ากลไกการมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมสุขภาพภายในชุมชน ความร่วมมือของชุมชนในการร่วมคิด ความเป็นเครือญาติ สภาพปัญหาทางสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ และกระแสนของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาสังคม รวมทั้งความสามารถของผู้นำ การสร้างพลังชุมชน และสร้างเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพสามารถก่อให้เกิดการส่งเสริมสุขภาพที่ยั่งยืนได้

กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข (2550) ค้นหากระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการดำเนินงานชมรมสร้างสุขภาพ ในประเด็นการจัดทำแผนงาน โครงการ และการสร้างการเรียนรู้ด้านสุขภาพ บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่แตกต่างตามขนาดขององค์กร เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสนทนากับผู้บริหารในระดับ

ต่าง ๆ เช่น นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกเทศบาล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้รับผิดชอบงานสร้างสุขภาพของสำนักงานเขต หรือ ศูนย์บริการสาธารณสุข แกนนำชมรมสร้างสุขภาพ ประชาชนในชุมชน ฯลฯ ผลการศึกษาพบว่า ทุกชมรมสร้างสุขภาพที่เลือกเป็นกรณีศึกษาได้รับการสนับสนุนในด้านการจัดทำแผนงาน โครงการด้านสุขภาพบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นในหลักการพึ่งตนเอง สมดุลและเสริมสร้างให้เกิดภูมิคุ้มกัน ทั้งในระดับของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเขตฯ ที่สำคัญที่สุด คือ เน้นในด้านให้การสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านเวทีประชาคม ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ มีความพอประมาณ มีเหตุผล เพราะตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

พงษ์ภัทร รัตนสุวรรณ (2550) ศึกษาพบว่า กระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพในระดับท้องถิ่นของเทศบาลตำบลขุนยวม ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ 1) การหาปัญหาหรือกำหนดปัญหา 2) การสร้างนโยบาย 3) การเลือกนโยบาย 4) การประกาศนโยบาย 5) นโยบายได้รับการยอมรับ 6) การดำเนินการตามนโยบาย 7) การประเมินผลนโยบาย 8) การปรับปรุงนโยบาย จากกระบวนการดังกล่าว ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือ กิจกรรมด้านสุขภาพ ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และความต้องการของคนในชุมชน ตลอดจนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ส่วนทางเทศบาลได้มีส่วนร่วมกับชุมชนในการร่วมกันสร้างและพัฒนานโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมงานด้านสุขภาพต่าง ๆ ตามกระบวนการในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ และได้ปรับปรุงพัฒนาให้เป็นแนวทางของเทศบาล และชุมชนเองมากขึ้น ผลที่ได้ทำให้เทศบาลและชุมชนได้ร่วมกันที่จะหาแนวทางในการพัฒนา การพึ่งตนเอง ด้านสุขภาพของชุมชน โดยการพัฒนาหรือสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของคนไทยในท้องถิ่น ที่ส่งผลในเชิงบวกต่อสุขภาพของประชาชนและเป็นการพัฒนานำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

ชุมพลภัทร์ กงชนजारูอนันต์ (2551) ทำการวิจัยเรื่องการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยเกษตรกรในชุมชนได้มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้เงื่อนไข คือ มีการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคเองในครัวเรือน ถ้าเหลือถึงจะขาย มีหน่วยงานจากภาครัฐมาสนับสนุนในการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับการทำการเกษตร เกษตรกรมีการใช้จ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เงินทุนตนเองในการลงทุนทำการเกษตร มีการทำบัญชีครัวเรือน มีการปลูกฝังเรื่องการประหยัดให้แก่สมาชิกในครอบครัว และมี

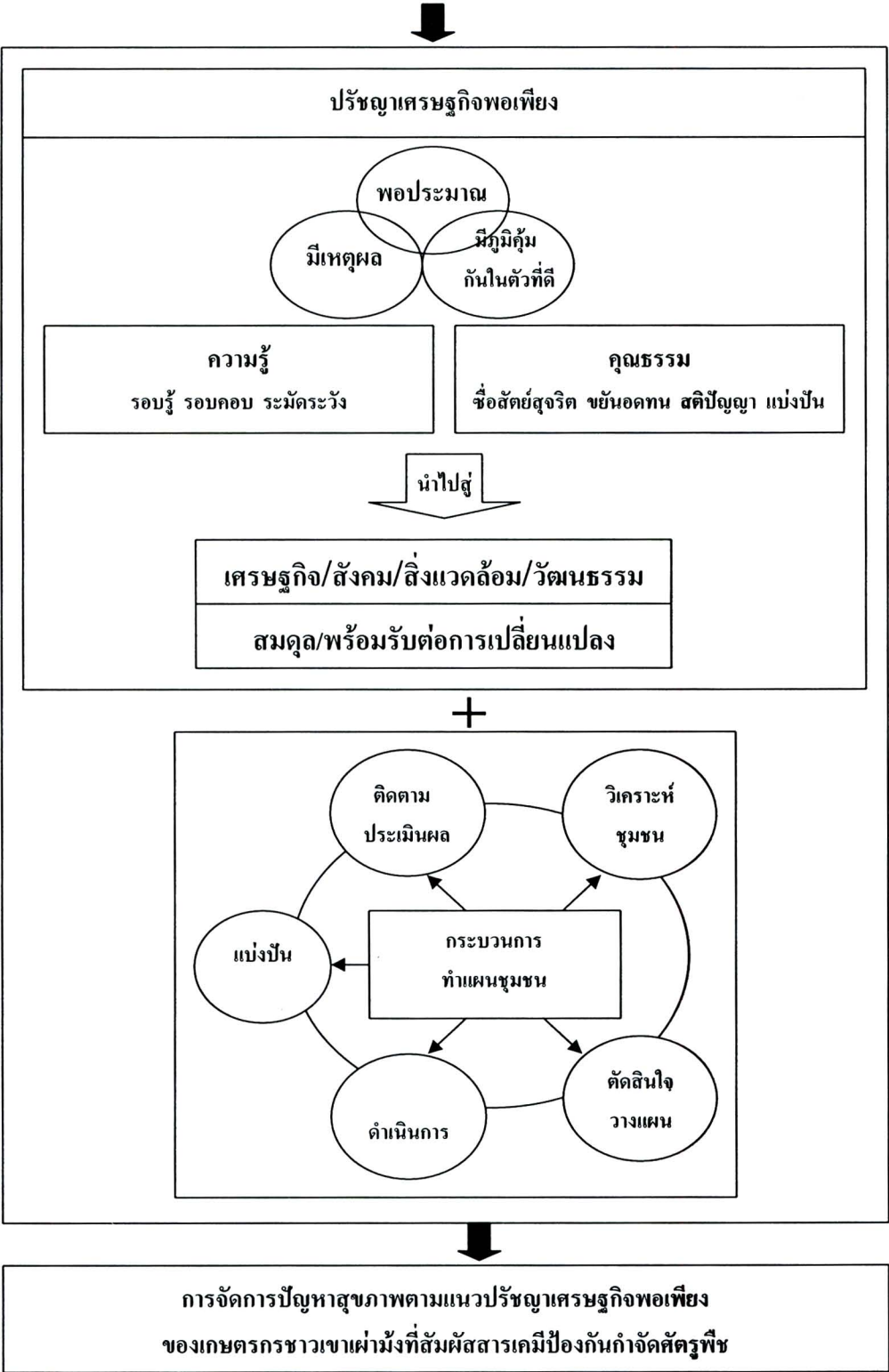
การวางแผนการใช้จ่ายประจำเดือน พบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจในการใช้ชีวิต ตระหนัก และภาคภูมิใจในความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงด้านคุณภาพชีวิตเรื่องสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี หลังดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

สกุลศักดิ์ อินหล้า (2551) ศึกษาวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งผล ต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนการพึ่งตนเองบ้านสวนสายลมจอย ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเก็บข้อมูลในกลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์ชุมชนการพึ่งตนเอง พบว่า คุณภาพชีวิตด้านร่างกายนั้นส่วนมากมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ตั้งแต่มาปลูกพืชผักโดยใช้เกษตรอินทรีย์กว่าตอนที่ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมี นอกจากนั้นยังมีโอกาสได้ออกกำลังกายและทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน ด้านจิตใจ รู้สึกมีความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ด้านสังคมมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

สยาม พุเจริญ (2551) ศึกษาเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮอม อำเภอนาดูน จังหวัดขอนแก่น อาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้านการดูแลสุขภาพ ภายใต้โครงสร้างวัฒนธรรมชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้เข้าใจถึงกระบวนการดูแลสุขภาพของชุมชน แล้วนำเสนอโดยการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า การดูแลสุขภาพของชุมชนนี้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีการจัดการสุขภาพบนพื้นฐานการพึ่งตนเองภายใต้การอาศัยคุณธรรมหลักคำสอนของศาสนา เน้นในเรื่องสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการดูแลสุขภาพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรทุกภาคส่วนในลักษณะเครือข่ายภาคี นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำเอาความรู้ที่ได้จากกระบวนการจัดการด้านสุขภาพมาปรับใช้ในการพัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกภายนอก

10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช



รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย